

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HISTORIE

Historie Chlumčanských keramických závodů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aneta Kočincová

Obor Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Breitfelder, Ph.D.

Plzeň 2020

Poděkování

Chtěla bych poděkovat za vedení mému vedoucímu bakalářské práce PhDr. Miroslavu Breitfelderovi Ph.D.

Mé poděkování také patří panu Františku Soukupovi, technickému údržbáři v keramických závodech Lasselsberger s. r. o., který mi poskytl informace ohledně současného chodu podniku. Dále si mé díky zaslouží paní Jana Popelková z Geologického ústavu Akademie věd České republiky, která byla tak laskavá a na žádost mi zaslala materiály týkající se stratigrafie chlumčanského kaolinového ložiska.

Následující poděkování patří panu Janu Vaňatovi ze Státního oblastního archivu v Plzni z pracoviště Klášter u Nepomuka, který mi pomohl se zpracováním archivních materiálů.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, dne .....

.....
Aneta Kočíncová

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá historií a vývojem Chlumčanských keramických závodů, jež se specializují na těžbu, úpravu a zpracování kaolinu a na výrobu keramických dlažeb a obkladů. Práce seznamuje obecně o kaolinu jako o hornině, jaké jsou jeho vlastnosti, využití, jak probíhá jeho těžba a další zpracování. Také informuje o lokalitě a charakteristice chlumčanského těžebního prostoru. Následně práce mapuje vývoj chlumčanských keramických závodů od počátků těžby v roce 1873 a vzniku první plavírny kaolinu až po současnost.

ABSTRACT

Title: The history of Ceramic plants of Chlumčany

This bachelor's thesis pursue about history and development of Ceramic plants of Chlumčany, which specializes in mining, treatment and processing of kaolin and on production ceramic floor tiling and wall tiling. Thesis in general acquaint with kaolin as about a rock, what are its properties, utilization, how its mining works and other treatment. Also informs about locality and characteristic mining area in Chlumčany. Then the thesis maps the development of Ceramic plants of Chlumčany since year 1873 and the establishment of first plant on floated kaolin up to the present days.

KLÍČOVÁ SLOVA

Chlumčany, Chlumčanské keramické závody, Lasselsberger, kaolin, kaolinový důl, těžba kaolinu, keramika

KEY WORDS

Chlumčany, Ceramic plants of Chlumčany, Lasselsberger, kaolin, kaolin mine, kaolin mining, ceramics

Obsah

Úvod.....	6
Cíl, obsah a zdroje.....	7
1 Vznik, těžba, plavení a využití kaolinu.....	10
1.1 Vznik kaolinu	10
1.2 Chlumčanské ložisko.....	11
1.3 Geologické výzkumy	12
1.4 Těžba kaolinu	13
1.5 Plavení kaolinu	14
1.6 Využití kaolinu	15
2 Obec Chlumčany a počátky těžby kaolinu.....	17
2.1 Chlumčany.....	17
2.2 Objev kaolinu a založení jeho první plavárny.....	20
3 Chod kaolinových závodů během první světové války	22
3.1 Vznik akciové společnosti	22
3.2 Kaolinový závod za první světové války.....	23
4 Kaolinové závody v meziválečné době.....	24
4.1 Poválečný stav	24
4.2 Připojení k akciové společnosti Západočeské továrny kaolinové a šamotové	25
4.3 Chlumčanská kaolinka pod novým vedením.....	25
4.4 Hospodářská krize a její vliv na výrobu	26
5 Výroba za druhé světové války	27
5.1 Doba okupace	27
5.2 Dělnické stávký	28
5.3 Životní úroveň dělníků během dalších let války	30
5.4 Závěr války a osvobození	31
6 Chlumčanské kaolinové závody po válce	32

6. 1	Situace těsně po válce.....	32
6. 2	Mechanizace a přestavba výroby v 50. letech	33
6. 3	Budovatelská 60. léta.....	35
6. 4	Celkový poválečný stav výroby v Chlumčanských keramických závodech.....	37
6. 5	Výroba v 70., 80. a 90. letech.....	38
7	Chlumčanské keramické závody v současnosti	40
7. 1	Lasselsberger Group	42
7. 2	LB Minerals.....	43
7. 3	RAKO.....	43
7. 4	Pobočný závod Porobeton Chlumčany.....	44
8	Závěr	46
	Summary	47
9	Použité prameny a literatura	48
9. 1	Literatura	48
9. 2	Články v periodících.....	49
9. 3	Internetové zdroje	50
9. 4	Archivní prameny	54
9. 5	Orální pramen	56
10	Přílohy	57

Úvod

Chlumčanské keramické závody tvoří výraznou dominantu kraje v okolí obcí Chlumčany, Dobřany a Dnešice. Soustava bílých a šedých budov, hal a komínů překrývá jihozápadní obzor Chlumčan, na jejichž katastru tento komplex leží. Téma bakalářské práce jsem si vybrala z toho důvodu, že již několik let žiji v nedaleké obci Chlumčany a postupem času jsem si začala všimnout, že podnik k této obci neodmyslitelně patří. Mnohým lidem z obce poskytuje zaměstnání, jiným zase své výrobky. Utváří zdejší ráz krajiny a když někdo slyší jméno Chlumčany, tak si většinou vybaví právě „kaolinku“. Chlumčanské keramické závody, známé také pod zkratkou CHKZ, v současné době najdeme pod názvem Lasselsberger, s. r. o. a stejně jako v historii jsou stále jedním z významných průmyslových středisek Plzeňského kraje. Komplex se nachází zhruba 15 kilometrů od Plzně. Je dostupný silnicemi jak z Chlumčan, tak z Dobřan a také z Dnešic. Okolo něj se ještě nachází zástavba bytových jednotek, které jsou v bezprostřední blízkosti kaolinových a keramických závodů a jsou určeny především pro jejich zaměstnance.

Dějiny Chlumčanských keramických závodů se začaly psát roku 1873. Nedaleko obce Dnešice se prováděly výzkumné vrty, jejichž cílem bylo objevit uhlí. Ovšem místo uhelných slojí byla nečekaně objevena ložiska kaolinu. Tím odstartovala jeho úspěšná těžba a další zpracování. Tehdy se na tomto místě setkávaly tři katastry – chlumčanský, dobřanský a dnešický. V blízkosti ložiska byla nejprve založena plavárna kaolinu. To znamená, že vytěžený surový kaolin byl procesem plavení zpracován do jeho konečné čisté podoby a tím byl připravený k dalšímu použití. Do počátku 20. století zde existovala pouze plavárna, a tak se zde z kaolinu nic nevyrábělo. Kaolin se z plavárny vyvážel pomocí železnice, která dodnes zůstala na svém místě a tvoří trať ve směru Plzeň – Klatovy. Původní plavárna ovšem neměla dlouhého trvání, a když zanikla, nedaleko ní byla postavena nová a modernější. Postupem času se více a více modernizovala a komplex se rozrůstal stejně jako kaolinový lom. Největší nárůst výstavby a zavádění nových výroben zaznamenala 50. a 60. léta 20. století. Velkou změnu pro výrobu přinesla devadesátá léta. Tehdy většinu akcií keramických a kaolinových závodů získala rakouská firma Lasselsberger Group, pod níž patří tři menší samostatně fungující podniky Lasselsberger, s. r. o., LB Minerals, s.r.o. a podnik LB Cemix, s. r. o.

Cíl, obsah a zdroje

Cílem mé bakalářské práce bylo zpracovat historii keramických závodů v Chlumčanech. Abych práci dodala potřebný kontext, musela jsem na jejím počátku zjišťovat, jak vzniká kaolin, jaké jsou aspekty chlumčanského kaolinového ložiska, jakým způsobem se tato hornina získává a jak probíhá její zpracování. Text je rozdělen do jednotlivých kapitol a podkapitol, které jsou členěny tematicky. První kapitola seznamuje s nejdůležitější surovinou - kaolinem, díky jehož objevení současné keramické závody mohou fungovat. Za nutné považuji zmínit jeho vznik, který sahá až do období prvohor. Následující text se pak přesouvá k samotnému chlumčanskému ložisku a jedna podkapitola je věnována i geologickým průzkumům, které zde v minulosti probíhaly a výsledkům, jež z nich vyplynuly. Poté, co horniny v průběhu milionů let zkaolinizovaly a následně byly objeveny člověkem, se přišlo na to, že by tato surovina mohla mít technické využití. Nejprve bylo třeba kaolin vytěžit a následně jej zpracovat. Další část je tedy stručně věnována způsobu těžby kaolinu jak v minulých dobách, tak v současnosti. Poslední část této kapitoly tvoří informace o využití kaolinu.

Podstatná část bakalářské práce je věnována historii chlumčanských keramických závodů podrobněji od jejich počátků do 60. let 19. století. Kapitolám o jejich historii ještě předchází krátký exkurz do dějin Chlumčan, obce, s níž jsou CHKZ neodmyslitelně spjaty. Dále se již práce zabývá dobou, kdy zde byl nalezen první kaolin a započala jeho těžba a plavení. Jelikož nová plavárna vznikla krátce po přelomu 19. a 20. století a akciová společnost vznikla roku 1912, zastihla ji za krátký čas první světová válka. Následující text pojednává o meziválečné době, kdy byly chlumčanské keramické závody, které se tehdy nazývaly Dobřanské kaolinové a šamotové závody připojeny k Západočeským továrnám kaolinovým a šamotovým. V té době již u Chlumčan stál významný průmyslový podnik, který lákal za prací mnoho lidí a výrazně změnil ráz obce. Prosperita podniku byla narušena během hospodářské krize v polovině 30. let., ale ekonomická situace závodů se do druhé světové války urovnala. Další část plynule přechází do období druhé světové války, kdy závody, ač s výrobními omezeními, fungovaly po celou válečnou dobu. Konec války je zastihl při téměř zastavené výrobě, ale následující poválečná léta představovala období velkého rozvoje. O tom je již následující samostatná kapitola, která mapuje vývoj Chlumčanských keramických závodů od roku 1945 do 90. let. Přelomovým rokem pro závod byl rok 1950. Tehdy byl zestátněn. Další léta se nesla ve znamení rychlého rozvoje a mechanizace výroby. Podnik se modernizoval, měnila se technika výroby, byly vystavěny nové budovy a probíhala výstavba bytových jednotek pro zaměstnance v Chlumčanech. Ve stručnosti je zde popsána i situace během

80. a 90. let. Tečkou za celým historickým vývojem podniku je poslední část textu bakalářské práce, která se věnuje současnému stavu podniku a tomu, jak zpracování kaolinu a výroba keramických produktů probíhá dnes.

Co se týká zdrojů, tak jsem pracovala s několika tištěnými publikacemi. Nicméně je nutné dodat, že publikací věnujících se primárně chlumčanským keramickým závodům moc není. Velice cenným pramenem se pro mě stala kniha *Keramika v Chlumčanech 1973–1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech* od Jana Kacerovského a jeho kolegů. Autoři v této knize pracovali s archivním materiálem, který se momentálně nachází ve Státním oblastním archivu v Plzni v pracovišti Klášter u Nepomuka. Další publikací, jež mi v tvorbě bakalářské práce pomohla byla kniha od Zdeňka Holého nesoucí titul *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Tato kniha pojednává o historii obce až do její současnosti. Téměř celým obsahem se prolínají informace o vývoji Chlumčanských keramických závodů až do 90. let 20. století. Velice pěkně ztvárněnou publikací je *RAKO historie od založení 1883 do současnosti* od Zena Čižmára. Tato neprodejná publikace byla vydána roku 2013 ku příležitosti 130. výročí založení společnosti RAKO. Dlaždice z keramických závodů v Chlumčanech jsou v současnosti prodávány právě pod touto značkou a publikace v sobě zahrnuje i úryvky týkající se historie závodů v Chlumčanech. Také je cenným zdrojem informací, které se zabývají způsoby zpracování kaolinu a výroby dlaždic a obkládacího materiálu. Informace o těžbě a zpracování kaolinu v minulosti mi podala kniha *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné* z roku 1926 od Ladislava Čepka. Ohledně zkoumání kaolinu a stratigrafických podmínek v okolí chlumčanského kaolinového ložiska jsem čerpala z věstníku Ústředního ústavu geologického v Praze. Stránky z věstníku z roku 1954 mi byly na písemnou žádost zaslány paní Janou Popelkovou z Geologického ústavu Akademie věd České republiky. Článek nese název *Stratigrafické poměry v okolí kaolinového ložiska u Chlumčan (jižní část plzeňské pánve)* a jeho autory jsou Zdeněk Pouba a Vlastimil Zdeněk Špinar. Nápomocná mi byla také publikace *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. Tisíciletí* od Jany Procházkové.

Cenným zdrojem bylo taktéž podnikové periodikum *Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*, který byl následně přejmenován na *Chlumčanský keramik*. Jeho výtisky jsou dostupné ve Studijní a vědecké knihovně v Plzni a dostupné jsou ročníky od roku 1951 do roku 1990.

Čerpala jsem také z internetových stránek. Mezi nejvíce využitě bych uvedla stránky podniku Lasselsberger dohledatelné zde: <https://www.lasselsberger.com> a značky RAKO na této adrese: <https://www.rako.eu/o-nas/historie-spolecnosti/historie-chkz.html>. Také jsem

potřebovala zjistit informace o kaolinu, jeho vzniku, těžbě a využití. Proto bych ještě jako důležité označila stránky, které mi pomohly z hlediska geologie. Jsou to zejména: Geologický informační server: <http://www.gweb.cz/geologie/stratigrafie/>, pak Karbon a terciér u Chlumčan a Dobřan: https://www.cbg.zcu.cz/OB/studium/geo/frvs/www_frvs/06_kar/Kar_ex06.htm a také Česká geologická služba: <http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl?kaolin>.

Dále jsem čerpala z archivních materiálů, které jsou dostupné k bádání ve Státním oblastním archivu v Plzni na pracovišti Klášter u Nepomuka. Archivní materiály byly nejprve uloženy na plzeňském ředitelství a v kancelářích chlumčanské správy závodu. V roce 1986 byly archiválie předány do SOA Plzeň. Čerpala jsem z těchto tří fondů: *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, dále pak *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)* a poslední *Praha, 1899–1945, Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*.

Informace o současném chodu podniku a způsobu zpracování a výroby kaolinu a keramických dlaždic mi poskytl pan František Soukup, který je zaměstnancem firmy Lasselsberger s. r. o. a pracuje zde jako technik údržby.

Pro větší přehlednost jsem na závěr své práce zařadila slovník s terminologickými výrazy, které v práci používám.

1 Vznik, těžba, plavení a využití kaolinu

1.1 Vznik kaolinu

Kaolin je sypká sněhobílá, občas do šeda zbarvená hornina, která je složena z jílového minerálu zvaného kaolinit a z křemičitého písku, který ještě obsahuje malé množství živce.¹ Slovo kaolin pochází z čínštiny – Kao-ling tchu – a znamená „hlína z Vysokého kopce“ Oním Vysokým kopcem je myšleno území v čínské provincii Tiang-si. Tam se nachází bohaté naleziště této nerostné suroviny Kao-ling nedaleko města Tiang-te.²

Počátek vzniku této horniny se klade do karbonu a permu, geologických útvarů prvohor, které existovaly před zhruba 215 miliony lety.³ V té době se na tomto území rozkládala močálovitá krajina s tropickým podnebím, pro kterou bylo charakteristické rostlinstvo velkých rozměrů, například plavuně, přesličky, kapradiny a jiné. V průběhu času se však toto místo zaplavilo a uhynulé rostliny na dně jezera začaly postupně uhelnatět. Vznikly zde mocné sloje kamenného uhlí.⁴ Ty byly v pozdější době při obrovských záplavách překryty vrstvami naplavených křemičitých a živcových písků. Během třetihorní doby se nad nimi z jezera utvořila opět bažina. V ložiscích se díky zahnívání těl rostlin a živočichů tvořil kysličník uhličitý. Ten spolu s vodou dal vzniknout kyselině uhličitě, která se pak vsakovala do ložiska písků. Důsledkem tohoto procesu se živcový písek během dlouhých let přeměnil na takzvané kaolinizované eroze, což je surový kaolin. Křemičitý písek zůstal neporušený, jelikož na něj kyselina uhličitá nepůsobila. Proto dnes surový kaolin obsahuje velké procento písku.⁵

Některé dřevité části rostlin v kaolinu zkameněly a dodnes jsou při výkopech nacházeny dělníky. Říká se jim araukarity. Jde o prokřemenělá dřeva permokarbonských jehličnatých stromů příbuzných araukáriím, latinský název rostliny známé jako blahočet, a dnešním jehličnanům.⁶ K mineralizaci došlo za příhodných podmínek po zasypání pískem nebo jiným

---

¹ PETRÁNEK, Jan. Kaolin. In: Česká geologická služba 2007 [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl?kaolin>>

² BURIÁNEK, Miroslav. *Fenomén kaolín*. In: Český rozhlas Vltava [online]. Praha: Český rozhlas Vltava, 6. 11. 2013 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z URL: <<https://vltava.rozhlas.cz/fenomen-kaolin-5048526>>

³ PRUSÍK, Jaroslav. O geologickém složení chlumčanského katastru. *Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 20. listopadu 1952, roč. IV., č. 1.

⁴ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 54.

⁵ PRUSÍK, Jaroslav. O vzniku a upotřebení našeho kaolinu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., prosinec 1951. roč. III. nestránkováno.

⁶ KOULOVÁ, Gabriela. *Stromy z pravěku v našich zahradách – Araukarie*. In: Magazín zahrada [online]. [cit. 2020-22-06]. Dostupné z URL: <<https://www.magazinzahrada.cz/stromy-z-praveku-v-nasich-zahradach-aurakarie/>>

materiálem při prostoupení dřeva křemennými roztoky. Jeden takový velký araukarit byl objeven bagristou v chlumčanském lomu. Araukarit se v současné době nachází v Zoologické a botanické zahradě města Plzně v expozici Svět v podzemí.

Zkamenělé nálezy se ale netýkají pouze rostlinstva, nýbrž jsou doloženy i objevy zbytků několika diluviálních zvířat. Dne 28. srpna roku 1924 došlo zřejmě k významnému paleontologickému nálezu na Plzeňsku. Těsně za hranicemi chlumčanského katastru v hliništi objevili kopáči zbytky nosorožce, dva druhy koní a soba. V širším okolí byli vykopáni mamut, zubr, jelen, svišť a kozorožec. Tyto nálezy dokládají fakt, že se krajina nad tímto územím v průběhu tisíciletí měnila. Kromě močálů se subtropickým podnebím zde mohla být poušť nebo severská tajga přecházející až v tundru.⁷

1.2 Chlumčanské ložisko

Chlumčanské ložisko kaolinu se nachází v jižním cípu karbonské plzeňské pánve. Jeho šíře dosahuje 600 metrů a délka necelé dva kilometry. Dobyvatelný kaolin se nachází jen 4-5 metrů pod povrchem.⁸ Bezprostřední pokrývku ložiska tvoří jíly, zvětralý kamenouhelný pískovec nebo diluviální hlíny a šterky. Samotné ložisko je složeno z mnoha druhů hornin.⁹ Nachází se v něm bílé, světle šedé až žlutošedé kaolinické arkózy a pískovce. Místy leží velké, pouze částečně kaolinizované vrstvy živců.¹⁰ Někde se vyskytují menší uhelné slojky, bělavé až světle šedé slídnaté jíly a jílovce, bílé až šedavé hrubozrnné arkózové a jílovité pískovce, případně až 1,5 m mocné polohy bílých slepenců obsahujících valouny křemene a bulizníků tmelené kaolinickým jílem.¹¹ Chlumčanský kaolin se od ostatních typů kaolinu v plzeňské pánvi liší tím, že obsahuje větší množství nekaolinizovaného živce a je chudší na obsah železa.¹²

Jelikož v chlumčanském velkolomu stále probíhá těžba, tak je potřeba si pro jeho návštěvu v závodě vyjednat povolení. K lomu je ale také možné dojít z jeho jižní strany severně od obce Dnešice. Jeho okraj se nachází zhruba 350 metrů od silnice. Samotný lom kvůli lesnímu

---

⁷ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 54.

⁸ Představuje se závod žárovýroba. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 9. nestránkováno.

⁹ *Karbon a terciér u Chlumčan a Dobřan*. zcu. [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.cbg.zcu.cz/OB/studium/geo/frvs/www_frvs/06_kar/Kar_ex06.htm>

¹⁰ PRUSÍK, Jaroslav. O vzniku a upotřebení našeho kaolinu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., prosinec 1951. roč. III. nestránkováno.

¹¹ Představuje se závod žárovýroba. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 9. nestránkováno.

¹² *Karbon a terciér u Chlumčan a Dobřan*. zcu. [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.cbg.zcu.cz/OB/studium/geo/frvs/www_frvs/06_kar/Kar_ex06.htm>

porostu ze silnice vidět není, ale pokud se dostaneme až k jeho okraji, je možné vidět polohy bělavých kaolinických arkóz a můžeme se podívat na nadložní horniny, které tvoří červenohnědě zbarvené třetihorní písky.

1.3 Geologické výzkumy

Geologické výzkumy kaolinového ložiska byly prováděny již koncem 19. století. Konkrétně se o tuto oblast jižního cípu plzeňské pánve zajímal Karl Anton Weithofer roku 1896. Ten shrnul názory starších badatelů a jako jeden z prvních se podrobněji zabýval stratigrafií této oblasti. Stratigrafie karbonských sedimentů byla stanovena pomocí hlubinných vrtů na uhlí a výsledků hornických prací. Další, mnohem podrobnější výzkumné práce proběhly v 50. letech.¹³ Bádal zde český paleobotanik a chemik František Němejc, který byl zakladatelem české moderní paleobotanické školy. Ten působil na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Ústavu geologie a paleontologie a založil zde samostatný obor věnující se paleobotanice. Zabýval se flórou a stratigrafií permokarbonských pánví a mimo jiné právě i okolím Chlumčan.¹⁴ Některé paleontologické nálezy z této lokality jsou uloženy na Základní škole Chlumčany.¹⁵

Počátkem téhož roku s bádáním započali Zdeněk Pouba a Zdeněk Vlastimil Špinar, kteří jsou autory odborné práce nazvané *Stratigrafické poměry okolí kaolinového ložiska u Chlumčan (jižní část plzeňské pánve)*. Cílem jejich práce bylo zmapovat typy hornin na tomto území a hledali v nich fosilní zbytky. Ve vymezeném prostoru situovali 200 sond, které vedly do hloubky od 2 metrů do 25 metrů.¹⁶ Tyto vrstvy hornin pokrývá sprašová hlína, která je na některých místech hluboká 7 metrů. Kaolinové ložisko leží ve spodním arkózovém souvrství, které je mocné kolem 230 metrů.¹⁷ Arkózy obsahují jak slepence, tak vložky bílých nebo světlešedých jemně písčitých, místy jemně slídnatých kaolinických jíílů.¹⁸ Pokud jde o stáří kaolinizace, tak Pouba se Špinarem provedli roku 1953 vrt D-3 v katastru Dobřan v těsné blízkosti nového kaolinového odklizu u Chlumčan. Z vrtu se zjistilo, že kaolinové ložisko sahá

---

¹³ POUBA, Zdeněk, ŠPINAR, Zdeněk Vlastimil. *Stratigrafické poměry okolí kaolinového ložiska u Chlumčan (jižní část plzeňské pánve)*. In Věstník ÚÚG. Praha: ÚÚG, 1954. s. 145.

¹⁴ *Historie ústavu*. In: Přírodovědecká fakulta Univerzita Karlova [online]. [cit. 2020-06-22] Dostupné z URL: <<https://www.natur.cuni.cz/geologie/paleontologie/historie-a-osobnosti>>

¹⁵ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 9.

¹⁶ POUBA, Zdeněk, ŠPINAR, Zdeněk Vlastimil. *Stratigrafické poměry okolí kaolinového ložiska u Chlumčan (jižní část plzeňské pánve)*. In Věstník ÚÚG. Praha: ÚÚG, 1954. s. 146.

¹⁷ *Karbon a terciér u Chlumčan a Dobřan*. zcu. [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.cbg.zcu.cz/OB/studium/geo/frvs/www_frvs/06_kar/Kar_ex06.htm>

¹⁸ Představuje se závod žárovýroba. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 9. nestránkováno.

až do hloubky 230 metrů pod povrchem, a že tedy částečná kaolinizace proběhla již v období karbonu. V těch nejhlubších vrstvách jsou živce kaolinizovány již pouze částečně, jejich úplná kaolinizace proběhla pouze při povrchu. Z jejich výzkumu a porovnání s jinými kaolinovými ložisky tedy vyplývá, že nejkvalitnější měkký kaolin se nachází vždy při povrchu země nebo v podloží třetihorních sedimentů. Čím se kaolin nachází hlouběji, tím ztrácí na bohatosti, tvrdne a přechází v kaolinické arkózy.¹⁹

Samotná kaolinizace proběhla ve dvou etapách. V té první, která se stala během období karbonu, docházelo ke kaolinizaci během sedimentace, nebo vždy krátce po ní. Tato kaolinizace však nebyla úplná a vznikaly při ní částečně kaolinizované arkózy. Druhá etapa pak nastala během křídý při tektonické činnosti. Při ní došlo k různým posunům ker a postihla zejména svrchní polohy obnažených vrstev. Z částečně kaolinizovaných arkóz vznikl kaolin. Kombinace těchto dvou kaolinizací je velmi důležitá, protože pouze tam, kde mladší kaolinizace zasáhla odkrytá a již dříve kaolinizovaná arkózová souvrství, vznikla dobytelná ložiska kaolinu.²⁰

1.4 Těžba kaolinu

V Chlumčanech nejprve probíhala těžba kaolinu výhradně pod zemí. Kaolin se dobýval takzvanými odklizeny.²¹ Surovina se nacházela v malé hloubce pod povrchem, tedy zhruba 5 metrů pod ornici. Nejprve se odstranila svrchní půda, v případě chlumčanských závodů šlo o málo úrodnou jílovitou půdu. Následně se odklidily zvětralé nadložní kamenouhelné horniny. Potom se již dělníci mohli dostat k surovému kaolinu a vytěžit jej.²² Ložisko se postupně prohlubovalo stupňovitě tak, že jednotlivé stupně měly zhruba 4 metry. Vykopáný kaolin se svážel vozíky po nakloněné rovině rovnou k plavárně.²³

Kaolin měl pro dělníky jednu velmi výhodnou vlastnost. Surovina je totiž za sucha i za mírného vlhka stále velice pevná. Tudíž umožňoval prokopávat široké chodby, aniž by je museli horníci podpírat dřevěnou konstrukcí. Ovšem pokud kaolin obsahoval příliš vody, tak se bortil svou vlastní vahou. Bylo proto potřeba, aby byla voda z odklizeny co nejrychleji

---

¹⁹ POUBA, Zdeněk, ŠPINAR, Zdeněk Vlastimil. *Stratigrafické poměry okolí kaolinového ložiska u Chlumčan (jižní část plzeňské pánve)*. In *Věstník ÚÚG*. Praha: ÚÚG, 1954. s. 155.

²⁰ Tamtéž, s. 155.

²¹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 69, kart. 10, Výroba – situační zprávy a přehledy 1913–1926.

²² ČEPEK, LADISLAV. *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné*. Praha: Prometheus, 1926. s. 6.

²³ PRUŠÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

odváděna. Okolní voda, která by mohla do ložiska protéct, se zadržovala v příkopech vykopaných kolem celého lomu. Pokud se voda neodváděla dostatečně nebo pokud těžba probíhala špatně, tak se celý lom zborčil a ložisko se surovinným bohatstvím bylo zničeno.²⁴ Práce to byla pro horníky velmi nebezpečná a pracovalo se celý den od rána do večera.²⁵

Po druhé světové válce a dále v 60. letech se začala těžba i úprava kaolinu postupně modernizovat a mechanizovat. Pomalu se upouštělo od hlubinné těžby, která probíhala výhradně ručně, a přešlo se k povrchové těžbě, která byla mnohem bezpečnější a produktivnější. Zmechanizování tohoto procesu bylo také mnohem ekonomičtější, protože již nebyla potřeba takového množství dělníků, což ale vedlo ke ztrátě zaměstnání. K dobývání kaolinu se začaly používat lopatová rypadla, která byla nejprve lanová, po zdokonalení hydraulická. Odvoz kaolinu z lomu už nemusely obstarávat důlní vozičky, ale nákladní automobily.²⁶

Těžební proces probíhá tak, že se buldozery odstraní skrývka, tedy ornice. Ta je pak nakládána na automobily kolovými nakladači nebo pásovými rypadly. Zpevněné vrstvy velkých křemencových kamenů se rozrušují menšími trhavinami. K vytěžení samotného kaolinu se používá stejných strojů jako při odstraňování skrývky a vytěžený kaolin se odváží na homogenizační skládky, kde se rozděljuje do bloků podle své kvality. Odtud pak putuje do plavírny.²⁷

1.5 Plavení kaolinu

Kaolin lze rozpustit ve vodě, a proto je jednoduché jej oddělit od křemičitého písku. To se provádělo plavením. Nepotřebné nerostné hmoty se oddělily od kaolinu tím, že těžší části ve vodě klesly ke dnu a jemnější částičky se pak oddělily rychlejším tokem proudu. Samotný proces plavení probíhal tak, že po vytěžení v lomu byl surový kaolin svážen k plavírně ve vozičkách. Nasypal se na železné rošty, jimiž propadával do dřevěné kádě. Do ní přitékala čistá voda, ale především se v ní nacházeli dva proti sobě se otáčející ježci.²⁸ Kaolin pak putoval

---

²⁴ ČEPEK, LADISLAV. *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné*. Praha: Prometheus, 1926. s. 6.

²⁵ PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

²⁶ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů*, n. p. v Chlumčanech. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 174.

²⁷ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020.

²⁸ Jednalo se o dva válce vybavené hřeby. Mezi nimi se propadávající kaolin dále rozměľňoval. Podle literatury: ČEPEK, LADISLAV. *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné*. Praha: Prometheus, 1926. s. 7.

do beden, kde se oddělil od větších částic šterku a hrubého křemičitého písku jen tím, že tyto horniny klesly ke dnu. Jeho cesta nakonec vedla do čistícího bubnu, kde se kaolinový výplav převezoval přes jemné síto do nádržky, do které se dostával pomalým otáčením celého mechanismu. Tak se kaolin zbavil slídy.²⁹ Z této nádoby odtékal korytem do usazovacích nádržek. Materiál následně putoval do kalolisu, kde se lisoval do měkkých desek.³⁰

1.6 Využití kaolinu

Na počátku 20. století se kaolin užíval nejen k výrobě dlaždic a jiných keramických výrobků, ale i k tvorbě porcelánu a lisovaný kaolin se dodával do papírnického průmyslu. Pro zajímavost, kaolin byl také součástí hmot, ze kterých se zhotovovaly dětské loutky. V chemických továrnách se z něj pak vyráběl octan hlinitý.³¹ Tato látka se mimo jiné vyrábí dodnes a v lékařství je oblíbeným léčebným prostředkem.

V současné době se u nás technologická využitelnost kaolinu posuzuje podle vlastností získaného plaveného kaolinu. Nejvíce je kaolin zastoupen v nátěrech a jako plnivo v papírenském průmyslu. Při výrobě papíru ovlivňují jeho bělost, hladkost, lesk a pórovitost. Hlavní lokalitou pro těžbu papírenského kaolinu je Kaznějov.³² Kaolin je dnes stejně jako v minulosti hlavní surovinou při výrobě keramických dlaždic, obkládaček a užívá se při výrobě porcelánu a ostatních keramických a žáruvzdorných výrobků, jakými jsou dinas a šamot.³³ Pro těžbu tohoto keramického kaolinu jsou vhodné lomy v Chlumčanech, Kaznějově

---

²⁹ ČEPEK, LADISLAV. *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné*. Praha: Prometheus, 1926. s. 7. nestránkováno.

³⁰ Kalolis se skládal z většího počtu rámu, na kterých byly napnuty filtrační plachetky a rýhované desky. Celá soustava se pevně stlačila hydraulickým zařízením. Plachetkami se pak pod velkým tlakem hnal zahuštěný kal, který se na nich zachycoval. Zbytek suspenze odtékal rýhami do odtokových kanálů. Když bylo v plachetkách zachyceno takové množství kalu, že filtrace nemohla dále probíhat, celé lisování skončilo a jednotlivé rámy se postupně vybraly. Kaolin měl v této části procesu zpracování podobu měkkých, plastických desek slabě nahnědlé až šedé barvy. Pracovníky byly pak tyto měkké desky odvezeny do sušárny, kde se uložily v řadách tak, aby mezi nimi mohl ze všech stran proudit vzduch. Čistý usušený kaolin má bílou, lehce šedou barvu. Na omak je mastný, kluzký a dobře se z něj drolí jemný prášek. Podle literatury: ČEPEK, LADISLAV. *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné*. Praha: Prometheus, 1926. s. 7.

³¹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 69, kart. 10, Výroba – situační zprávy a přehledy 1913–1926.

³² STARÝ, Jaromír, KAVINA, Pavel a kolektiv. *Surovinové zdroje České republiky: nerostné suroviny*. [online]. Ministerstvo životního prostředí, Česká geologická služba – Geofond, 2010. 490 stran. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<http://www.geology.cz/extranet/publikace/online/surovinove-zdroje/SUROVINOVE-ZDROJE-CESKE-REPUBLIKY-2010.pdf>> s. 254.

³³ PRUŠÍK, Jaroslav. O vzniku a upotřebení našeho kaolinu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., prosinec 1951. roč. III. nestránkováno.

a Horní Bříze. Jemný kaolin určený k výrobě porcelánu je těžen u Karlových Varů.³⁴ Kaolin, který se těží v Chlumčanech totiž není kvůli vyššímu podílu živců tak plastický, jako například ten karlovarský, tudíž se k výrobě dutého porcelánového zboží moc nehodí. Je spíše cenný při produkci lisovaného, neobyčejně čistého a tvrdého šamotu a kameniny.³⁵

Kaolin také slouží jako plnidlo do gumových výrobků (lepší pružnost a tepelná vodivost), plastů a barev (ovlivňuje hustotu, odstín a kryvost barev). Těžba plnicího kaolinu probíhá v Horní Bříze a Kaznějově.³⁶ Kaolin nechybí ani v optických vláknech a ve farmaceutickém a potravinářském průmyslu. Ve farmacii se uplatňuje nejjemnější plavený kaolin – bílý jíl, který se rozpustí ve sklenici vody a po požití tělu dodá potřebný křemík. Hojně také slouží jako surovina pro výrobu kosmetických produktů. V kosmetickém průmyslu je žádaný v podobě velmi jemného mletého prášku, který se přidává do tuhých mýdel, sprchových gelů, suchých šampónů, zubních past, čistících tělových mlék a dekorativní kosmetiky, kterou například představují make-upy, oční stíny a pudry. Taktéž je součástí pleťových masek, jelikož má účinné čistící, zklidňující a zmatňující účinky. Dokáže z pokožky vytáhnout přebytečný kožní maz a pomáhá odstranit odumřelou kůži. Díky tomu se kaolin využívá při léčbě ekzémů a lupének.³⁷ Mletý plavený kaolin je dodáván i jako náhrada malířské hlíny a je používán k malířským účelům. V poslední době zaznamenala dynamický nárůst výroba mletých kaolinů určených k výrobě skleněných vláken pro automobilový průmysl.

Křemičitý písek, jež je odpadem vzniklým při výrobě plaveného kaolinu, má taktéž využití. Zpočátku výroba nebyla tak dokonalá, aby byl písek úplně čistý. Po plavení a po mnohonásobném opláchnutí deštěm v něm stále ulpíval kaolin, až později jej bylo možné očistit tak, aby se kromě stavebnictví mohl používat i ve sklářství.³⁸ Na počátku kaolinové těžby v Chlumčanech se z křemičitého písku vyráběly vápenopískové cihly, které byly vysoce ohnivzdorné. Při kaolinových závodech proto působila i cihelna, z níž byly tehdy dodány cihly na výstavbu dalších budov závodu, bytových jednotek v části zvané Rumunsko a staré

---

³⁴ *Produkty společnosti LB Minerals/ Kaoliny/ Keramické kaoliny*. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/produkty/kaoliny/keramicke-kaoliny#c>>

³⁵ PRŮSÍK, Jaroslav. O vzniku a upotřebení našeho kaolinu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., prosinec 1951. roč. III. nestránkováno.

³⁶ *Produkty společnosti LB Minerals/ Kaoliny/ Plnicí*. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-06-22] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/produkty/kaoliny/plnici#c>>

³⁷ *Kaolin*. In: Biooo. cz [online]. Praha, Brno: Biooo.cz, 2017–2019 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<https://encyklopedie.biooo.cz/vyhledat-slozeni/kaolin/?>>

³⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 69, kart. 10, Výroba – situační zprávy a přehledy 1913-1926.

chlumčanské školy, s jejíž výstavbou se začalo roku 1913 a dostavěna byla o rok později.³⁹ V současné době našel uplatnění ve výrobě porobetonu firmy YTONG.⁴⁰

Dnes Česká republika vyváží kaolin do více jak 40 zemí světa. Oproti minulým desetiletím se jeho vývoz snížil kvůli vysoké konkurenci levnějšího čínského porcelánu. Průměrné ceny tuzemského keramického kaolinu se pohybují podle jeho technologického využití, tedy podle kvality od 2200-3000 korun českých za jednu tunu.⁴¹ Nezpracovaný kaolin v surovém stavu používaný pro stavební keramiku je pak na trh dodáván za 200-300 korun českých za jednu tunu.⁴²

2 Obec Chlumčany a počátky těžby kaolinu

2.1 Chlumčany

Chlumčany jsou malou obcí nacházející se 15 kilometrů jihozápadně od Plzně mezi městy Dobruška a Přestice. Leží v nadmořské výšce 388 metrů nad mořem a mají přibližně 2300 obyvatel. Tento kraj měl díky své poloze v dřívějších dobách ryze zemědělský ráz, avšak po objevu kaolinu v 70. letech 19. století se obec stala ryze průmyslovým střediskem Plzeňska.

Osídlení tohoto kraje se datuje již do doby před 6000 lety, kdy se zde v době kamenné usadili první zemědělci.⁴³ O tom, kdy byly Chlumčany založeny, se přesně neví. Pouze se odhaduje, že jejich osídlení mohlo proběhnout během 13. nebo nejpozději 14. století. První historicky doložená písemná zmínka o Chlumčanech pochází až z roku 1379.⁴⁴ V té době již byly poměrně větší osadou. Její název pocházel od pojmenování lidí žijících na chlumu, tedy

---

³⁹ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 10.

⁴⁰ *Ytong*. In: Wikipedie – Otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z URL: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ytong>>

⁴¹ Ve 20. letech 20. století činila cena kaolinu 200-220 korun československých za tunu. Podle archivního pramene: Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, Dobrušské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

⁴² STARÝ, Jaromír, KAVINA, Pavel a kolektiv. *Surovinové zdroje České republiky: nerostné suroviny*. [online]. Ministerstvo životního prostředí, Česká geologická služba – Geofond, 2010. 490 stran. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<http://www.geology.cz/extranet/publikace/online/surovinove-zdroje/SUROVINOVE-ZDROJE-CESKE-REPUBLIKY-2010.pdf>> s. 26.

⁴³ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobruška a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 54.

⁴⁴ *Historie a současnost obce*. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

Chlumčanů, přičemž chlumem se dříve myslel táhlý zalesněný hřeben.⁴⁵ Prvními majiteli byli vladykové Chlumčanští z Přestavlku. Jejich erb nesl buvolí rohy, které zůstaly ve znaku obce dodnes. Znáмым členem tohoto rodu byl v 18. a na počátku 19. století Václav Leopold Chlumčanský z Přestavlku. Ten se stal roku 1814 arcibiskupem pražským.⁴⁶

O podobě a dějinách Chlumčan ve středověku neexistuje mnoho písemných dokladů. V období husitských válek se předpokládá, že Chlumčany byly na straně katolické. O loajalitě k tomuto náboženství svědčí fakt, že příslušníci zdejší drobné šlechty podporovali premonstrátský klášter v Chotěšově a nepodepsali stížný list české šlechty proti upálení Mistra Jana Husa.⁴⁷ V období novověku během třicetileté války se přes Chlumčansko přehnaly dvě vlny moru a obyvatelé byli postiženi drancováním švédských vojsk. Šlo o nejhorší období v dějinách této obce a kraj na dlouhá léta zaznamenal hospodářskou a kulturní stagnaci, a také germanizaci.⁴⁸ Více než čtvrtina obyvatel totiž zemřela a na statky bylo dosazeno německé obyvatelstvo. V dalším století se toto území dostalo pod držbu rodu Morzinů, za nichž byla v letech 1746-1749 postavena barokní kaple Panny Marie.⁴⁹ Obec se pod jejich vládou začala rozvíjet. Ovšem toto období blahobytu skončilo za napoleonských válek, kdy kraj plenili přecházející vojska. V letech 1799-1800 tu byl ruský expediční sbor maršála Suvorova, později tímto místem ustupovali Rakušané a za nimi táhli Francouzi.⁵⁰ Co se týká držitelů Chlumčan, tak ke konci 18. století se novým majitelem stal Karel Bedřich, hrabě z Hatzfeldu, který roku 1794 panství podstoupil rodu Schönbornů, jež vlastnili statky na jižním Plzeňsku. Schönbornové byli zároveň posledními šlechtickými majiteli Chlumčan a v jejich majetku zůstaly až do 20. století.⁵¹

---

⁴⁵ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 54.

⁴⁶ *Historie a současnost obce*. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

⁴⁷ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 37.

⁴⁸ *Historie a současnost obce*. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

⁴⁹ PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie obce Chlumčan. Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 22. ledna 1954. roč. V., č. 1. nestránkováno.

⁵⁰ *Historie a současnost obce*. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

⁵¹ *Historie a současnost obce*. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

Velkým přelomem pro dějiny Chlumčan se stal náhodný objev kaolinu roku 1873. Poté se Chlumčany postupem času začaly stávat významnou průmyslovou oblastí, která přilákala za prací mnoho lidí, tudíž obec zaznamenala velký přírůstek obyvatelstva. Před první světovou válkou dělníci tvořili přibližně polovinu obyvatelstva této obce. Roku 1913 zde byla postavena škola z cihel vyrobených v cihelně nedalekých chlumčanských závodů. Za první světové války obec přišla o 27 obyvatel, většinou otců od rodin.⁵² Před druhou světovou válkou se Chlumčany staly bezprostředně pohraniční obcí. Rozhraničovací komise dokonce chlumčanské kaolinové závody z poloviny začlenila na území Sudet. Ovšem tehdejšímu řediteli podniku se je podařilo nakonec ponechat celé na českém území.⁵³ Obec si také musela vybudovat vlastní hřbitov, jelikož Dobřany, kam chlumčanští pohřbívali, se již nacházely na říšském území. 17. dubna 1943 pak obec zažila spojenecký nálet na sousední Dobřany a na její katastr dopadlo 32 tříštivých pum. V rámci protiletcecké obrany Plzně bylo Němci východně od Chlumčan vybudováno světlometné stanoviště. To bylo i se svou německou posádkou – třemi ženami a jedním mužem – rozstříleno roku 1945 při spojeneckém náletu. K dalším větším bojům zde nedošlo. Když přicházela americká armáda, tak Němci utekli a v obci byla ustanovena čtyřicetičlenná revoluční garda, která obec i kaolinové závody hlídala.⁵⁴

Po válce se začal hospodářský i kulturní život Chlumčan opět pozvolna obnovovat. Byla postavena nová měšťanská škola, opravila se náves, kde se zřídila hasičská nádrž, vybudovala se nová kanalizace a 60. léta přinesla výstavbu bytových jednotek pro zaměstnance Chlumčanských kaolinových závodů. Započala se stavba kulturního domu Chlumčanka a bylo otevřeno zdravotní středisko. Během dalších desetiletí až dodnes zde proběhlo mnoho oprav a nových výstaveb. Vedení se neustále snaží obec zkulturnit. Nejvíce jsou Chlumčany známé právě pro nedaleké kaolinové závody, které se nacházejí na západ od obce.

---

⁵² HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 70.

⁵³ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 9, kart. 3, Hraniční spory 1940–1949.

⁵⁴ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 121.

2.2 Objev kaolinu a založení jeho první plavírny

V dřívějších dobách si Chlumčansko udržovalo čistě zemědělský krajinný ráz a do 70. let 19. století se zde nic netěžilo.⁵⁵ K prvnímu objevu kaolinu došlo zcela náhodně v polovině 60. let. Tehdy saský podnikatel Gustav Oberreit prováděl průzkumné sondy v okolí Chlumčan, Dnešic a Dobřan s cílem objevit uhlí.⁵⁶ To se mu podařilo objevit, ale ještě navíc narazil na mocná ložiska kaolinu. Ta byla lokalizována na hranici všech tří již zmíněných katastrů. Gustav Oberreit o svůj objev kaolinu neměl zájem, a tak této situace využili čeští podnikatelé Čermák a Pečka.⁵⁷ Ti na tehdejší katastru Dnešic provedli výkopy a otevřeli zde roku 1873 malou plavírnu kaolinu.⁵⁸ Lom se nacházel po pravé straně tratě směrem z Plzně do Klatov u rybníka Utopený. Dle pramenů se zde nacházela plavírna krytá lepenkou a v jejím okolí byly ještě rozestavěny dřevěné boudy.⁵⁹ Těžba kaolinu probíhala pouze pod zemí a k jeho dopravě na povrch sloužil starý parní stroj. Vozy naplněné kaolinem jezdily až k plavírně po koleji s mírným spádem. Pod zemí byly široké a vysoké chodby, které se různě křížovaly. Pracovní podmínky zde byly nebezpečné a podle pamětníků se pracovalo „od slunka do slunka“, přičemž plavírna disponovala padesáti zaměstnanci.⁶⁰ Rybník Utopený fungoval jako rezervoár vody, která sloužila k plavení kaolinu. Rybník na tomto místě existuje dodnes. V držení Čermáka a Pečky fungovala plavírna pouze do roku 1875, kdy byl provoz na půl roku zastaven.⁶¹

Následně ji zakoupil jakýsi podnikatel z Českých Budějovic Sweighofer, který zde plavení kaolinu obnovil. Správcem plavírny ustanovil jistého Baumgärtena.⁶² Kaolin se na místě těžby přímo nezpracovával, ale byl dovážen do Plzně. Dříve, než byla vybudována železnice Plzeň – Klatovy, vozil se materiál na koňských povozech, což nebylo moc snadné.⁶³

---

⁵⁵ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 62.

⁵⁶ O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

⁵⁷ ČÍŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 8.

⁵⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ evidenční list Národního archivního dědictví č. 10515, s. I.

⁵⁹ O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

⁶⁰ PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

⁶¹ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 12.

⁶² HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 66.

⁶³ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ evidenční list Národního archivního dědictví č. 10515, s. I.

Expedice kaolinu mohla probíhat pouze za příznivého počasí, jelikož v té době ještě neexistovala silnice ve směru Dobřany – Dnešice. Tudíž se jezdilo jen po polní cestě, která byla po dešti nesjízdná.⁶⁴ Schweighofer plavírnu příliš dlouho ve vlastnictví neměl. Dalším jejím majitelem se stal Jan Fitz z Rokycan. Ten v jejím provozování pokračoval až do roku 1890. Po vyčerpání ložiska byl závod opuštěn.⁶⁵ Jan Fitz se zároveň roku 1882 zasloužil o nalezení kaolinu v Horní Bříze a založil tam sesterský kaolinový závod. Tam si roku 1890 jako odborníka s sebou vzal Baumgärtena a vedení kaolinové plavírny v Chlumčanech přenechal Vankovi.⁶⁶ Ještě téhož roku byl chod malého závodu ukončen, to už byl však v jeho blízkosti uváděn do provozu větší podnik.

Mezi léty 1888 a 1889, nedaleko původní plavírny, založil svůj podnik tesařský mistr Mikuláš Menzel z Mantova. Byl zřízen v místech, která jsou přilehlá dnešní kaolince těsně při silnici vedoucí z Dobřan do Dnešic.⁶⁷ Menzel plavení provozoval do roku 1909 a během těchto let vybudoval úzkokolejnou koňskou dráhu od plavírny kaolinu k železnici, přičemž kaolín se nakládal na vagóny v místě dnešní zastávky Chlumčany.⁶⁸ Menzelova plavírna již disponovala bezpečnější formou těžby než Fitzova. Kaolín se získával z otevřeného lomu a byl dopravován důlní chodbou do plavírny.⁶⁹ Celý závod byl poháněn parním strojem, dále měla plavírna tři drtící ježky, v kalolisovně se nacházely čtyři kalolisy a fungovala zde umělá sušárna kaolinu, z níž byla pára odváděna dvěma nízkými komíny. Křemičitý písek se odvázel koňským potahem na haldu nacházející se severním směrem od plavírny.⁷⁰

Ačkoliv Menzelovi podnik dobře prosperoval, po jednadvaceti letech jeho působení jej roku 1910 prodal společníkům Eisenschimlovi a Friedlerovi z Plzně. Za jejich působení byla

---

⁶⁴ PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

⁶⁵ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ evidenční list Národního archivního dědictví č. 10515, s. I.

⁶⁶ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 8.

⁶⁷ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

⁶⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 14, kart. 2, Jednání s ŘSD Plzeň – 1899-1927.

⁶⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

⁷⁰ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

úzkokolejná dráha vedoucí k železnici přebudována na železniční vlečku. Roku 1911 závod prodali Královéhradeckému úvěrnímu ústavu.⁷¹

3 Chod kaolinových závodů během první světové války

3.1 Vznik akciové společnosti

První akciová společnost byla ustanovena roku 1912. Ta podniku dala název Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s. Jejím vznikem započal intenzivní rozvoj keramické výroby.⁷² Ještě téhož roku se zde začaly vyrábět pískové cihly a dlaždice.⁷³ S cihelnou zde vyrostl 35 metrů vysoký komín. Cihly zde vyrobené se rovnou používaly na další výstavbu kaolinky a již roku 1913 byl zprovozněn další závod.⁷⁴ Na tehdejší dobu šlo o velmi vyspělý a skutečně velký podnik, který se neustále rozvíjel. Technologie výroby byla zmodernizována a výrobní program rozšířen. Kaolin se plavil vodou z nedalekého Židovského rybníka. Na kaolince byla vybudována těžní věž, rošt a čtyři mělníci ježci, kteří třeli kaolin pomocí parního stroje. Čistý kaolin byl oddělován přes tyto ježky od písku. Písek putoval na prací a třídící bubny, samotný kaolin se pak sušil jak v přírodních sušárnách na regálech, tak v parní sušárně. Lisován byl kalolisy na ruční uzávěr.⁷⁵ K dalším stavbám patřila parní elektrárna vybavená parní turbínou o síle 750 koňských sil. K závodu přibyla výrobní šamotového a dinasového zboží.⁷⁶ Roku 1913 byla vystavěna flíska na výrobu glazovaných dlaždic a obkládaček a od roku 1914 je datována výroba glazovaných dlaždic.⁷⁷ Lis, který se zde

---

⁷¹ O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

⁷² PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 62.

⁷³ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 11.

⁷⁴ PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

⁷⁵ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

⁷⁶ PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

⁷⁷ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 11.

nacházel, dokázal za jednu směnu vyprodukovat až 12 000 kusů obkládaček.⁷⁸ Tento keramický závod byl zárodkem pro pozdější firmu RAKO.

V pracovním řádu z roku 1913 byla pracovní doba stanovena na osm hodin v třísměnném provozu a pracovat mohly již děti od 14 let.⁷⁹

3.2 Kaolinový závod za první světové války

Od roku 1914 už byly Dobřanské kaolinové a šamotové závody schopny vyprodukovat šamot, dinas, glazované obkládačky a dlaždice.⁸⁰ Glazované dlaždice se v počátcích jejich výroby tvořily tak, že dělnice, kterým se říkalo maléřečky, vnášely různě barevnou hlínu do lisovacích plechových šablon. Když se dlaždice vyjmuly z lisu, tak se nechávaly na prknech vysoušet tak dlouho, až dosáhly pětiprocentní vlhkosti. Následně se dlaždice 5 až 6 dní vypalovaly a stejnou dobu pak pec chladla.⁸¹ Práce v keramických závodech představovala velkou fyzickou náročnost. Lisovací hmota se přenášela na zádech, z pecí zase dělníci vyzvedávali až 40 kg těžká šamotová pouzdra s vypáleným zbožím. Zaměstnanci u pecí kvůli horku, kouři a prachu pracovali polonazí a byli chráněni pouze přes hlavu navlečenými pytlí, na rukou měli rukavice.⁸²

První roky války výrobu v kaolinových závodech nijak zvlášť neovlivnily. Naopak se akcionáři snažili svůj prosperující podnik stále rozvíjet a zlepšovat. Vystavěly se další obytné závodní domy ve čtvrti zvané Rumunsko, tyto stavby tam dodnes stojí a stále slouží jako obytné domy.⁸³ Fungování závodů se změnilo s příchodem roku 1916, kdy se kaolinové závody dostaly pod vojenskou správu. Na doplnění pracovních sil sem byli dosazeni ruští a srbští zajatci.⁸⁴ Výroba byla pro rakouské úřady důležitá hlavně z vojenského hlediska, kdy bylo potřeba produkovat žáruvzdorné výrobky pro ocelářský průmysl. Úřady také hlídaly, aby na kaolince nevzniklo hnutí odporu. V případě jakýchkoliv známek revolty by mohly ihned zakročit

---

⁷⁸ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 16.

⁷⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 31, kart. 4, Pracovní řád 1913.

⁸⁰ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 62.

⁸¹ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 14.

⁸² Tamtéž, s. 15.

⁸³ KRATSCHEMEROVÁ, Monika; VORLOVÁ, Gabriela; BÖHM, Michal. *630 let Chlumčany*. Reklamní agentura 68, 2009.

⁸⁴ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 66.

a aktéry tvrdě potrestat. Ovšem ani dohled rakousko-uherských úřadů nezabránil stávkám, které ochromovaly chod závodů. První stávka vypukla roku 1918, ale účastnilo se jí pouze pět zaměstnanců. Pak následovala ale mnohem větší stávka a část dělníků si muselo odpykat několikadenní vězení, které bylo zřízeno přímo v továrně.⁸⁵ Když taková stávka vypukla, bylo nutné, aby rakousko-uherská četníci přivedli na směny lidi z okolních vesnic. Výroba se držela neustále v chodu. Nejkritičtější byl rok 1918. Zaměstnance trápil hlad a z Ruska přišla vlna dělnického revolučního hnutí.⁸⁶ Mimo jiné byla nuceně pozastavena výroba vápenopískových cihel a nahradila jí produkce mýdla a umělého hnojiva.⁸⁷

4 Kaolinové závody v meziválečné době

4.1 Poválečný stav

Po vyhlášení samostatné Československé republiky byla v závodech zavedena pravidelná osmihodinová směna a pracovní podmínky zaměstnanců se alespoň částečně zlepšily. Výroba se rychle vrátila do původního předválečného stavu.⁸⁸ V této době v podniku působil dělnický výbor s názvem „Svaz hlinodělníků“, ale již následujícího roku zanikl. Roku 1920 se novým ředitelem kaolinky stal Ing. František Němejc, závodním vedoucím šamotky byl Josef Fencl, závodním vedoucím flísky Florián Tregler a vedoucím strojní dílny Josef Hrázdila.⁸⁹ Rok 1921 přinesl do výroby novinku. Tou byla výroba křemičité omítky značky Terradob.⁹⁰ Také se opět rozrostla poptávka po glazovaných dlaždicích. Tato prosperita ovšem skončila na jaře roku 1922. Pro kaolinové závody nastala první poválečná krize. Ta vyvrcholila na podzim téhož roku. To se zaměstnancům nelíbilo a hrozili stávkou, kterou ale vedení stačilo potlačit ještě dříve, než vypukla.⁹¹

---

⁸⁵ Tamtéž, s. 67.

⁸⁶ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 17.

⁸⁷ ČIŽMAŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 11.

⁸⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

⁸⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

⁹⁰ O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

⁹¹ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 105.*

4.2 Připojení k akciové společnosti Západočeské továrny kaolinové a šamotové

Západočeské továrny kaolinové a šamotové a. s. projevíly zájem o Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s.⁹² V letech 1925-1926 proběhl ostrý konkurenční střet mezi Dobřanskými kaolinovými závody, pod které podnik v Chlumčanech patřil a Západočeskými továrnami kaolinovými a šamotovými v Praze. Vedení v Praze se snažilo chlumčanské závody ovlivnit především skupováním dosud volných pozemků, které se nacházely v blízkosti závodů, a byla pod nimi ložiska kaolinu. Skupoval se jak soukromý pozemek, tak i pozemek obcí a s hrabětem Schönbornem byla uzavřena nájemní smlouva na dolování kaolinu na jeho pozemcích.⁹³ Konkurenční firma tak ztížila Dobřanským kaolinovým a šamotovým závodům další těžbu. Spor obou společností byl vyřešen jejich sloučením, a tak vlivem Živnostenské banky kapitálové roku 1926 Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s. splynuly se Západočeskými továrnami kaolinovými a šamotovými, a. s., které měly generální ředitelství v Praze. 2. prosince 1926 se pak konala valná hromada akcionářů, kde se oficiálně potvrdilo spojení těchto dvou podniků a zanikl název Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s.⁹⁴

4.3 Chlumčanská kaolinka pod novým vedením

Od doby, kdy byly akciové společnosti sloučeny do jedné, se Západočeským továrnám kaolinovým a šamotovým začalo dařit ještě více. To se z počátku nedá říci o samotných kaolinových závodech v Chlumčanech, které byly zatlačovány do pozadí. Jejich výrobní vývoj se tak na chvíli zbrzdil.⁹⁵ Byla reorganizována výroba, což se projevilo tím, že produkce glazovaného zboží, tedy obkládaček a kachlí, se z Chlumčan přesunula do Horní Břízy. Z Horní Břízy sem zase naopak byla zavedena výroba keramických dlaždic.⁹⁶ Od roku 1928 výroba začala narůstat a pracovních příležitostí získávalo stále více zaměstnanců. Uvedeného roku zde bylo zaměstnáno již 851 dělníků a 50 správních zaměstnanců. V dalším roce počet pracujících

---

⁹² Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 27, kart. 4, Územní spor se Západočeskými továrnami kaolinovými a šamotovými Horní Bříza 1921-1924.

⁹³ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 27, kart. 4, Územní spor se Západočeskými továrnami kaolinovými a šamotovými Horní Bříza 1921-1924.

⁹⁴ O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

⁹⁵ O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

⁹⁶ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 33, kart. 4, Stav dělnictva a strojního zařízení kaolinky.

vzrostl na 893 dělníků a 53 úředníků. Vlivem takto velké zaměstnanosti v závodech se v kraji objevil mírný nedostatek pracovních sil pro jiná povolání.⁹⁷ Následující rok vzrostla těžba kaolinu, jeho úprava a výroba šamotu a keramických dlaždic.

Ke koncernu Západočeských keramických závodů se během nadcházejících let ještě připojily další dva podniky. Jeden z nich provozoval magnezitové doły na Slovensku a druhý závody v Rakovníku a Poštorné. Získal název Západočeské kaolinové, šamotové a magnezitové, a. s. Díky tomu se koncern zbavil dosavadní velké konkurence a podniky mezi sebou začaly více spolupracovat. To se projevilo v jednotné obchodní politice, včetně obchodních zastoupení a společné výstavní činnosti. Závody se tak staly monopolním výrobcem keramického zboží v Československu. Obchodní politiku kaolinek v Chlumčanech, Horní Bříže, Poštorné a Rakovníku organizovala obchodní společnost Keramika v Praze.⁹⁸

Výroba v závodech byla tehdy závislá na ročním období. V době příznivého počasí bylo důležité vytěžit a zpracovat co nejvíce kaolinu. Plavení a lisování tak mohlo probíhat v přírodě a nemusela být použita žádná energie. Kaolin se těžil v dosavadních nalezištích v okolí Chlumčan a zároveň závod pověřoval své pracovníky, aby po celém státě hledali nová ložiska.⁹⁹ Nejvíce dělníků bylo zaměstnáno ve výrobě dlaždic, tedy v takzvané flisce. Dlaždice měly velký odbyt a jejich výroba se postupem času zdokonalovala. Když nabídka dlaždic předběhla poptávku, tak flíska přešla i na produkci kachlů do kamen.¹⁰⁰

4.4 Hospodářská krize a její vliv na výrobu

Hospodářská krize, která přišla do Československa počátkem 30. let, se projevila v chlumčanských závodech postupnou stagnací výrobního procesu. Během deseti měsíců se ocitlo bez práce kolem 180 dělníků. O rok později se stal ředitelem závodu Jan Věchet, který zde ve funkci působil deset let. Snažil se o to, aby zaměstnanost opět vzrostla a podařilo se mu zajistit několik nových zakázek. Tento poměrně dobrý stav však netrval dlouho a zaměstnanost opět nezadržitelně klesala. Roku 1932 byla na čtyři roky dočasně zastavena výroba

⁹⁷ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 33, kart. 4, Stav dělnictva a strojního zařízení kaolinky.

⁹⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10516, s. II.

⁹⁹ O našem podniku. Chlumčanský keramik. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

¹⁰⁰ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

žárovzdorného zboží v kaolince a výroba v závodě flíska byla omezena na čtyři dny v týdnu.¹⁰¹ Zůstalo zde pouze jedenáct pracovníků. Nakonec od 24. 12. 1932 do 7. 1. 1933 byla výroba zastavena úplně. Rok 1933 přinesl nejnižší zaměstnanost a současně nejnižší výrobu v celé historii závodu. Nový pozvolný rozvoj závodu byl zaznamenán až od roku 1934. Tehdy byla postavena první tunelová pec.¹⁰²

5 Výroba za druhé světové války

5.1 Doba okupace

29. září 1938 byla přijata Mnichovská dohoda a Chlumčany se staly bezprostředně pohraniční obcí. Sousední, tři kilometry vzdálené Dobřany, již patřily k Říšské župě Sudety a byly přejmenovány na Wiesengrund. Důsledkem toho bylo pro chlumčanské obyvatele přerušeno železniční a silniční spojení s Plzní a přilehlými obcemi.¹⁰³ Hranice s Říší vedla nejprve přes část kaolinového závodu. Teprve po jisté době rozhraničovací komise posunula původní vykolíkové hranice až za budovy závodu tak, že celý připadl okleštěnému území Československa.¹⁰⁴ O tomto záboru existuje výpověď jednoho z pamětníků, Františka Linky, již uvádí publikace *Keramika v Chlumčanech 1873–1965*. František Linka vzpomíná, jak v této době na kaolinku přišli důstojníci wehrmachtu a přinesli si s sebou katastrální mapu dobřanských pozemků. Na té, i přes protesty tehdejšího závodního ředitele Jana Věcheta, vyznačili hranice, které vedly přes tovární dvůr. Ředitel závodu se proto vydal do Karlových Varů, kde měli Němci sídlo Vládního okrsku Karlovy Vary. Tam zažádal o posunutí již vytyčených sudetských hranic za hranice pozemků závodu. Jeho žádosti bylo vyhověno.¹⁰⁵ Mnoho dělníků tehdy se svými rodinami opustilo své domovy a vydalo se z německého území do českého pohraničí.

Co se týká výroby, tak počáteční válečné období bylo charakterizováno zvýšenou výrobou i vysokým počtem zaměstnanců. Německý válečný průmysl potřeboval zejména cihly

---

¹⁰¹ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 15.

¹⁰² HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 105.

¹⁰³ Tamtéž, s. 106.

¹⁰⁴ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 9, kart. 3, Hraniční spory 1940–1949.

¹⁰⁵ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 136.

a šamot na vyzdívký pecí pro výrobu oceli. Naopak poklesla těžba a úprava kaolinu.¹⁰⁶ Do továrny byli neustále přijímáni noví zaměstnanci a roku 1941 sem bylo dokonce totálně nasazeno 51 židů z Přešticka, Klatovska, Strakonice, Plzně a Březnice.¹⁰⁷ Tito lidé museli nosit žlutou hvězdu s označením JUDE i při práci v kaolince, nebyly jim proplácnuty svátky jako ostatním dělníkům a měli také více omezený počet přidělových lístků. O rok později, dne 15. listopadu 1942, pak byli židé hromadně odsunuti do koncentračních táborů.¹⁰⁸ Zaměstnancům se také zvýšila pracovní doba z osmi hodin na deset ve dvousměnném provozu. Ranní směna začínala od 5 hodin ráno a končila v 15 hodin odpoledne a odpolední směna trvala od 17 hodin do 3 hodin ráno, přičemž některé části závodu přešly na nepřetržitý provoz.¹⁰⁹

5.2 Dělnické stávky

Během válečného období se postavení zaměstnanců ve srovnání s krizovými 30. léty výrazně zlepšilo, avšak ke zvýšení životní úrovně nedošlo. Mzdy sice stouply, rovněž však stoupaly i náklady na životní potřeby. Navíc byla protektorátní koruna výrazně znehodnocena.¹¹⁰ Měsíční mzda dělníka v roce 1942 činila 918 korun a zaměstnance správního aparátu více jak 1000 korun českých.¹¹¹

V této době došlo i k několika menším sociálním konfliktům a stávkám. Například 4. února 1940 zaměstnanci pracující v závodu u pecí vyhlásili stávku z důvodu příliš nízkých mezd. Byla to zároveň první stávka za doby okupace. Protestujících se ujal dělnický závodní výbor a druhý den došlo ke schůzi, kde se mimo jiné projednávala celková výše mezd pro všechny pracovníky závodu. Na schůzi se poukazovalo, že jejich mzdy byly natolik nízké, že nestačily ani na nákup potravin, které dělníkům patřily dle zavedených potravinových lístků. Pro srovnání, plátěné kalhoty tehdy stály 100 korun a dělník vydělával týdně průměrně 140 až 150 korun českých. Na schůzi bylo dohodnuto, že tajemníci odborů pojedou do Prahy

---

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 137.

¹⁰⁷ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 118.

¹⁰⁸ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 118.

¹⁰⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10516, s. IV.

¹¹⁰ Kurz říšské marky vůči československé koruně byl 1:10. Podle internetového zdroje: Stanoven kurz koruny a marky 22. 3. 1939 - 81 let. In: Fronta.cz [online]. [cit. 2020-23-06]. Dostupné z URL: <<https://www.fronta.cz/kalendar/stanoven-kurz-koruny-a-marky>>

¹¹¹ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 138.

na generální ředitelství, kde projednají požadavky dělníků. Na to bylo zaměstnancům pecí přidáno jako doplatek 28 korun.¹¹²

Kvůli nízkým mzdám ze závodu začali zaměstnanci odcházet hromadně. Správa kaolinky byla bezradná a nemohla tomu nijak zabránit. Další stávka proběhla 19. dubna 1940, tedy den před narozeninami Adolfa Hitlera, kdy byl v Německu státní svátek. O měsíc později přestali pracovat kopáči a ostatní dělníci v povrchovém kaolinovém dole s tím, že všude v okolí se platí dělníkům více než v Chlumčanech.¹¹³

Pamětnice Anna Vlková, jejíž výpověď je zapsána v publikaci *Keramika v Chlumčanech 1873–1865*, uvádí, že ženy ve vápenopískové cihelně musely od roku 1940 pracovat na dvě směny po deseti hodinách. Ženy ve výrobě prováděly drobné sabotáže, aby se práce alespoň na chvíli zastavila. Ty probíhaly tak, že dělnice někdy hodily do stroje kus železa a pak stály s prací nejméně dvě hodiny. Za deset hodin denně prošlo ženám pod rukama 15 000 cihel. Vzhledem k této namáhavé práci a nízkým mzdám se ženy semkly dohromady a zastavily výrobu s tím, že dokud nedostanou přidáno, tak nebudou pokračovat. Mimo jiné jim šlo i o to, jak uvádí Anna Vlková, aby Němci dostali méně cihel.¹¹⁴ Ředitelství kaolinky zvýšení mezd nechtělo provést. Ženy byly přemlouvány četnictvem a bylo jim vyhrožováno zatčením. Tuto situaci vyřešil až předseda dělnického závodního výboru Václav Oberdörfer, který jim slíbil, že se o zvýšení mezd sám postará.¹¹⁵ Jiný protest, tentokrát proti okupantům, proběhl 28. 10. 1940. Někteří dělníci na oslavu vzniku Československa nosili veřejně na svých čepicích trikolory, aby vzpomněli, že tento den byl za první republiky státním svátkem.¹¹⁶

V roce 1943 musely chlumčanské keramické závody čelit náletu a byly poškozeny.¹¹⁷ Američtí spojenci se snažili ochromit pomocí náletů německý válečný průmysl. Takové nálety probíhaly i nad územím Chlumčan, Dobřan a Plzně. V dubnu roku 1943 svrhli Američané několik bomb na chlumčanský závod a jeho okolí. Ušetřena nezůstala ani psychiatrická léčebna

---

¹¹² Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 42, kart. 8, Jednání o zlepšení postavení zaměstnanců, novinové články 1927-1942.

¹¹³ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 143.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 146.

¹¹⁵ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 42, kart. 8, Jednání o zlepšení postavení zaměstnanců, novinové články 1927-1942.

¹¹⁶ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 119.

¹¹⁷ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10516, s. IV.

v Dobřanech, kterou si údajně američtí vojáci, dle špatné navigace, spletli se Škodovými závody v Plzni. Nevybuchlé bomby byly tehdy pod dozorem německých vojáků sesbírány a nashromážděny na louce pod sídlištěm Rumunsko, kde byly zlikvidovány.¹¹⁸

5.3 Životní úroveň dělníků během dalších let války

Protesty, které se během války konaly, byly účinné. Sami Němci nemohli popřít, že v jiných závodech platili zaměstnancům více než v těch chlumčanských. Potřebovali výrobu a lidi. Navíc se začali zajímat o výrobu cihel. Mzdy narostly. V květnu 1940 vyšla nová vyhláška Ministerstva sociální a zdravotní správy, která je upravovala.¹¹⁹

Pokud jde o sociální zařízení v závodě, tak dělnický závodní výbor poukázal na to, že zde nejsou oddělené šatny pro muže a pro ženy. Stávající zařízení v jednotlivých segmentech výroby buď úplně chybělo, nebo bylo pod hranicí lidské důstojnosti. Tak v podniku přibýly nové šatny a umývárny. Ty byly vystavěny z přebývajících cihel, jelikož poptávka po nich za války poklesla.¹²⁰ Na podzim roku 1944 byl splněn další požadavek zaměstnanců. Jím bylo přání zřízení závodní kuchyně a jídelny. Nová závodní jídelna byla postavena mezi léty 1953-1954.¹²¹ První závodní jídelna byla umístěna ve flísce, později se obědy dovážely i do výrobní šamoty a na kaolinku.¹²²

Stinnou stránkou okupace bylo také odvádění českých dělníků z řad mladších ročníků k totálnímu nasazení do Německa. Na práci v Říši bylo tehdy nasazeno 25 mladých pracovníků závodu.¹²³ Okupanti postupně vyvíjeli stále větší nátlak na dělníky než doposud, zvyšovaly se požadavky na výkon, počet přidělových lístků se naopak snižoval. Dělnický závodní výbor využil shromáždění dělnictva 14. října 1942, které nařídily okupantské a protektorátní úřady. Na nádvoří kaolinky vystoupil řečník Hejdeker z Písku, který v projevu nabádal pracovníky k poslušnosti vůči Říši a k udržení klidu v závodě. Nevynechal ani různé výhrůžky a varoval

---

¹¹⁸ Historie a současnost obce. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

¹¹⁹ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 148.

¹²⁰ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926-1945 (1949)*, zn. ZTK Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10516, s. III.

¹²¹ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé. Chlumčany: Obec Chlumčany*, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 173.

¹²² KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 149.

¹²³ Tamtéž, s. 152.

dělnictvo před sabotážemi. Představitelé dělnického závodního výboru chlumčanské keramičky tehdy před Hejdekerem vystoupili s tím, že je nedostatečný přiděl potravinových lístků, kuřiva, piva, obuvi, oděvů, pneumatik a duší na kola, a že mnoho rodin se nachází v sociální nouzi.¹²⁴

5.4 Závěr války a osvobození

V závěru války začala výroba stagnovat. Existovala pro to řada důvodů. Stejně jako v předchozích letech se projevoval nedostatek potravin a pracovní síly. Chyběly i suroviny pro výrobu a stroje byly zastaralé. Němci sice vyžadovali téměř nepřetržitý pracovní provoz, ale nijak už se nestarali o údržbu strojů ani o potřeby pracovníků. Americká letadla prováděla hloubkové nálety na lokomotivy, transporty a auta. Výroba byla také omezována nesjízdností železničních drah.¹²⁵ Vlakové spoje byly omezeny pouze na ranní a večerní hodiny, kdy byla ještě tma. Zaměstnanci, kteří do práce dojížděli, se mohli těžko dostávat na směny. V dubnu 1945 byla železniční doprava dokonce zastavena úplně.¹²⁶

V roce 1945 se výroba na kaolince nacházela téměř v nečinnosti. V chodu se udržovaly pouze některé generátory a tunelové pece. Mimo to byla výroba ve dne i v noci střídavě zastavována kvůli náletům.¹²⁷ V květnu 1945 se do zaměstnání dostavila jen málo početná skupina zaměstnanců, která se shromáždila na nádvoří a zvolila si sedmičlennou závodní radu. Byl ustanoven akční revoluční výbor v čele s Karlem Frouzem. Výbor v prvních dnech po osvobození plně převzal řízení továrny. Technickou správu rada předala do rukou tehdejšího ředitele Dr. Václava Korbela, kterého 1. června 1945 ve funkci vystřídal Ing. Emil Fišer.¹²⁸

---

¹²⁴ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 151.

¹²⁵ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 21, kart. 4, Zabezpečení provozu továrny v dubnu a květnu 1945.

¹²⁶ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 21, kart. 4, Zabezpečení provozu továrny v dubnu a květnu 1945.

¹²⁷ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 21, kart. 4, Zabezpečení provozu továrny v dubnu a květnu 1945.

¹²⁸ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.172.

6 Chlumčanské kaolinové závody po válce

6.1 Situace těsně po válce

Roku 1945 došlo k zestátnění podniku Západočeské továrny kaolinové, šamotové a magnezitové.¹²⁹ Stalo se tak na základě Benešova dekretu z 24. 10. 1945 o zestátnění klíčového průmyslu a bank.¹³⁰ Toto zestátnění proběhlo již v první znárodnovací vlně na návrh České strany národně sociální v souladu s Košickým vládním programem. První léta po válce charakterizovala snaha po obnově celé výrobní činnosti a produktivní organizaci práce. Cílem se stalo navrátit podnik co nejdříve do předválečného stavu a dostat jeho produkci na domácí i zahraniční trh. Provoz a výroba se v chlumčanských kaolinových závodech po válečných letech rozbíhaly těžce a pomalu. Podnik se potýkal s nedostatkem surovin, náhradních dílů, uhlí a pracovních sil.¹³¹ Vlivem posledního zmíněného problému se mohly udržovat v chodu pouze pecní agregáty. Nejhorší situace byla přímo v kaolince. Z úseku této výroby v květnu 1945 odešli dělníci a vedení závodů bylo nuceno toto oddělení uzavřít. S těžbou a úpravou kaolinu se zde mohlo pokračovat až na podzim téhož roku, kdy se podařilo získat nové pracovníky.¹³²

Zmatek byl i v dopravě. Pořádek nastal až teprve ke konci roku 1945, kdy se revolučnímu výboru podařilo zajistit kyvadlovou dopravu s uhlím, a dokonce vyslal i první vlak do Švýcarska.¹³³ Ten vezl poválečné exportní výrobky a byl to zároveň prvním vlakem s takovým druhem produktů, který opustil Západočeský kraj a vydal se za hranice Československa. Od tohoto okamžiku se stal export důležitou složkou chlumčanských keramických závodů. Jejich výrobky byly totiž v západní Evropě velice žádané.¹³⁴ Výroba se tak začala postupně obnovovat. Také byla zavedena autobusová doprava pro zaměstnance závodu. Autobus jezdil na Merklín, Dobřany a zpět.¹³⁵

---

¹²⁹ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 47.

¹³⁰ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10516, s. IV.

¹³¹ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.173.

¹³² KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 165.

¹³³ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.173.

¹³⁴ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 181.

¹³⁵ Tamtéž, s. 169.

S následujícím rokem 1946 se výroba v závodech plně rozběhla. S dalšími léty přišla modernizace a nová výstavba. Během let 1947 a 1948 zaměstnanci získali možnost bydlet v osmi nových bytových jednotkách. V téže době proběhla i rekonstrukce provozu výroby keramických dlaždic. Roku 1949 se poprvé v provozu rozběhla druhá tunelová pec a o rok později proběhla přestavba přípravný keramických dlaždic, administrativní budovy a modelářské dílny. Dalším rokem se pozornost vedení kaolinky obrátila na zastaralou dopravu. Doposud totiž náklad vozila parní lokomotiva z roku 1883 vyrobená firmou Kraus z Mnichova.¹³⁶ Závod proto dostal novou lokomotivu.

6.2 Mechanizace a přestavba výroby v 50. letech

Prvního lednového dne roku 1950 došlo k vyčlenění chlumčanských, staňkovských a červeno-újezdských závodů ze Západočeských kaolinových, šamotových a magnezitových závodů, a. s. Podnik v Chlumčanech tak dostává název Chlumčanské keramické závody, n. p. a připojuje se Staňkov a Červený Újezd. Vznikl samostatný státní podnik.¹³⁷ Ten podléhal Ústřednímu orgánu národního průmyslu stavebních hmot v Praze, jímž byly Československé keramické závody n. p. Praha.¹³⁸ V pozdějších letech ještě pod Chlumčany spadal poběžovický závod.

50. léta znamenala pro Chlumčanské kaolinové závody dobu mechanizace a budování. Bylo uvedeno do provozu mnoho nových strojů, budovaly se nové úseky výroby a rekonstruovaly se ty staré. Dělníkům měly práci usnadnit i nové dopravní prostředky a myslelo se také na jejich sociální zařízení a ubytování. Vedoucí chlumčanské keramičky se snažili především o to, aby byli jejich zaměstnanci ušetřeni namáhavé ruční práce, která doposud převládala na všech úsecích výroby, a aby se zvýšila produktivita práce. Časopis Chlumčanský keramik ve svém článku z roku 1953 uvádí, že prvořadým úkolem vedení bylo odstranit namáhavou fyzickou práci zejména u výkladu surovin a uhlí a dovozu materiálu do mlýnů. Na dolování kaolinu byl tedy pořízen bagr, který nahradil práci dvanácti horníků a ti mohli být využiti ve výrobě na jiné práce.¹³⁹

---

¹³⁶ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.173.

¹³⁷ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 47

¹³⁸ O našem podniku. Chlumčanský keramik. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

¹³⁹ VIDEMAN, Jan. Mechanizace ve výrobě. Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 20. července 1953. roč. V., č. 8. nestránkováno.

Tak byly tedy roku 1952 v továrně nainstalovány první automatické lisy nesoucí značku Dorst z Německa. Měly nahradit staré hydraulické lisy. Z počátku byly pro výrobu přínosem, ale krátce na to musely být z provozu vyřazeny pro svou častou poruchovost. Dále roku 1954 přibyl mechanický vykladač uhlí značky Melichar. Vykládal uhlí ze železničních vagónů a nahradil tak osm dělníků, kteří jej vyhazovali doposud ručně lopatou. Tím se práce urychlila a bylo možné vyložit více vagónů. Pro tesárnu se pořídilo odsávací zařízení pilin, a tak se dělníkům zlepšilo pracovní prostředí.¹⁴⁰ K další mechanizaci výroby došlo v kalolisovně. Tam proběhla rekonstrukce kalolisů, pod které byl umístěn dopravní pás, ze kterého mohl slisovaný kaolinový kal putovat k dalšímu zpracování.¹⁴¹ Největší stavitelskou a investiční akcí, která zde proběhla byla přestavba celého provozu keramických dlaždic. Výstavba vyšla na 39 miliónů korun českých a prováděla se za plného provozu, takže tím nijak nenarušila výrobu. Tato akce trvala od roku 1957 do roku 1963. Roku 1959 se započalo s výstavbou moderní výrobní haly, kde se měla produkovat mozaika.¹⁴² Dále se začalo s výrobou hedvábného lesku, což byl lak na dlaždice a obkládačky.¹⁴³

Pracovníci se také dočkali nové závodní jídelny, jejíž výstavba probíhala v letech 1953-1954 a vešlo se do ní až 500 osob.¹⁴⁴ Na svou dobu to bylo velice moderní stravovací středisko, které bylo největší z celého okresu Plzeň-jih. Stala se i dějištěm společenského a kulturního života zaměstnanců závodu.¹⁴⁵ Zaměstnanci byli roku 1955 odměněni přístavbou šestnácti bytových jednotek přímo naproti závodu a od následujícího roku se zahájila výstavba dalších patnácti bytů. Před prostorem továrny tak vzniklo nové moderní sídliště. Pro pohodlí lidí zde byla postavena i prodejna potravin.

---

¹⁴⁰ VIDEMAN, Jan. Mechanisace ve výrobě. Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 20. července 1953. roč. V., č. 8. nestránkováno.

¹⁴¹ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 173.

¹⁴² Tamtéž, s. 174.

¹⁴³ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10916, s. 6.

¹⁴⁴ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé. Chlumčany: Obec Chlumčany*, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.173.

¹⁴⁵ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 172.

6.3 Budovatelská 60. léta

K novým výstavbám a změnám ve výrobě docházelo i během 60. let. Již roku 1960 nastaly v Chlumčanských kaolinových závodech nejradikálnější změny, ke kterým dosud došlo. Za prvé se zrušila důlní doprava z dolu do úpraven kaolinu a za druhé byl zaveden nový způsob mechanizované těžby a dopravy kaolinu. Kaolin se začal těžit pomocí rypadla a byl odvážen nákladními auty na skládku. Z ní se pomocí bagru převážel do plavírny.¹⁴⁶ Pro výrobu to byl velký ekonomický přínos. Zvýšila se těžba a bezpečnost a snížily se náklady na těžbu i na pracovní síly.

Chlumčanské keramické závody byly v těchto letech rozděleny do několika provozů podle toho, co se v nich vyrábělo. První byl závod Dlaždice I Chlumčany. Specializoval se na výrobu glazovaných hutných dlaždic a glazovaných dekorovaných dlaždic, které se na trh dodávaly ve škále dvanácti barev. V roce 1965 zde byla instalována elektrická pec od italské firmy SITI, kde se prováděl výpal dlaždic.¹⁴⁷ Dále zde fungoval závod Dlaždice II Chlumčany, kde se produkovaly deskovité keramické dlaždice s různě zbarveným hutným střepem a zdobené obkládačky. Ty byly buď jednobarevné, či dvoubarevné a hladké, nebo zdobené reliéfem. Závod Dlaždice III Chlumčany se specializoval na výrobu glazovaných a dekorovaných dlaždic. Provoz Kaolinka Chlumčany se zabýval těžbou a úpravou surového a plaveného kaolinu, který se používal hlavně pro výrobu papírenského kaolinu, keramického kaolinu a při výrobě keramických dlaždic. Také se zde upravoval přírodní okr. Ten se upravoval plavením a používal se jako pigment do malířských a fasádních barev. Provoz Šamotka Chlumčany vyráběl průmyslové dlaždice deskovitěho tvaru, které se používaly pro speciální průmyslové podlahy vystavené vysokému mechanickému namáhání a chemickým účinkům.¹⁴⁸ Dále se zde nacházel provoz Mikrovna Chlumčany, který měl za úkol výrobu mikroporézní keramiky. Tyto výrobky bylo možno použít od – 200 do +1000 stupňů Celsia.¹⁴⁹

Rok 1960 nezůstal charakteristický pouze změnou v těžbě kaolinu, ale také je pro závod významný tím, že byla postavena nová kotelna, teplárna, trafostanice a sklad keramických dlaždic jdoucích na export. Následující rok se připravila k užívání hala na lepení mozaiky, dobudována nová plavírna okrů a zemitých barev a stále se přestavovala výrobní keramických dlaždic. Pozornost se také upřela ke komunikacím v závodech a kolem nich. Silnice byly

---

¹⁴⁶ Tamtéž, s.174.

¹⁴⁷ *Představuje se závod dlaždice I.* Chlumčanský keramik. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 2. února 1982. nestránkováno.

¹⁴⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 121, kart. N 29, Plán hlavních úkolů ChKZ 1966-1989.

¹⁴⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 121, kart. N 29, Plán hlavních úkolů ChKZ 1966-1989.

vyasfaltovány. Roku 1964 proběhla přestavba zámečnické dílny, aby se do ní mohl umístit nový soustruh. Mimo jiné k rozvoji závodů pomohlo zahájení nového provozu mikroporézní keramiky.¹⁵⁰ Tak vzniklo nové výrobní odvětví. V provozu se tedy pořád něco měnilo a vylepšovalo. Chlumčanské keramické závody se staly v té době předními závody nejen v okrese, ale v celém Západočeském kraji.

Jejich význam dokládá to, že dne 29. dubna roku 1962 jim byl prezidentem Československé socialistické republiky propůjčen Řád práce za soustavný vzestup výroby materiálů pro průmyslovou i bytovou výstavbu. Zápis o tomto udělení řádu se nachází na webových stránkách archivu Pražského hradu a je zapsán pod číslem 1762. Z archivních záznamů je patrné, že toho samého dne dostalo vyznamenání mnoho dalších významných československých podniků z různých průmyslových odvětví.¹⁵¹ Řád práce se propůjčoval za významné zásluhy o budování státu, jeho hospodářský, politický, sociální a kulturní rozvoj. Jedná se o pěticípu rudě smaltovanou hvězdu, která je položena na ozubeném kole a uprostřed hvězdy je terč s nápisem „Čest práci“ a pod ním se nachází vycházející slunce obklopené dvěma lipovými ratolestmi. Řád byl předáván buď soukromé osobě, nebo jako v případě Chlumčanských keramických závodů, celému podniku, který pak ze svého středu zvolil delegaci, jež si tento řád vyzvedla.¹⁵²

Neustále přibývala nová místa na bydlení. Zaměstnancům podniku byly roku 1963 vystavěny nové bytové jednotky. Tentokrát již ne u závodu, ale v nedaleké obci Chlumčany. Vzniklo tam celé sídliště a nová zástavba naráz proměnila tvář obce, ve které se do této doby nacházely pouze rodinné domy. Čtyřpatrové bytové domy na tomto místě stojí dodnes.¹⁵³ Před nedávnou dobou prošly vnější rekonstrukcí, byly zatepleny a šedá brizolitová omítka se nahradila omítkou barevnou. V současné době se vedení obce snaží zkulturnit celkovou podobu sídliště, byla například vybudována nová parkoviště a v nedávné době dětské hřiště.

---

¹⁵⁰ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.173.

¹⁵¹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky, *Řád práce: seznam nositelů podle matrik nositelů*, fond Kanceláře prezidenta republiky, Evidenční knihy k udělování státních vyznamenání, inv. č. 45-47, knihy č. 9-11.

¹⁵² *Řád práce*. In: Československé řády a vyznamenání – Czech Medals and Orders Society [online]. Praha, 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <http://www.vyznamenani.net/?page_id=31>

¹⁵³ *Historie a současnost obce*. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupný z: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

6.4 Celkový poválečný stav výroby v Chlumčanských keramických závodech

Chlumčanské keramické závody n. p. se skládal ze tří závodů. Podnik v Červeném Újezdě byl nahrazen v roce 1957 poběžovickým a jehnědenským. Výroba se zorganizovala takto:

- **Závod Chlumčany** – zde probíhala výroba keramických dlaždic, šamotových a dinasových produktů, těžba a úprava kaolinu, plavení a úprava zemitých barev a okrů, mikrofiltrační keramiky a působil zde také závod pomocných provozů, který měl zajišťovat strojní a stavební údržbu, výrobu náhradních dílů a zajišťoval i z části investiční práce pro rozvoj podniku.
- **Závod Staňkov** – tento podnik produkoval chemickou a stavební keramiku. Vyráběla se zde také Kaselská hněď a glazovaná keramická mozaika, což je tenkostěnné keramické stavivo používané pro vnější i vnitřní obklady stěn budov. Sloužilo jako ochrana před povětrnostními vlivy a mělo také dekorativní účel.¹⁵⁴
- **Závod Poběžovice** – v tomto závodě se těžil a upravoval živec a živcové pigmenty, dále se zde vyráběl hedvábný lesk a vápencové plnidlo.¹⁵⁵

Během 60. let se organizace výroby v Chlumčanských keramických závodech ustálila.

Továrna produkovala šamotové žáruvzdorné zboží, které se používalo k vyzdívání pecí. Tyto produkty putovaly do sléváren, skláren, cementáren, plynáren, koksáren, a také do chemického průmyslu. Oblíbenou byla na trhu šamotová malta, která sloužila ke spárování šamotového zdiva. Pokud jde o dinas, který byl stejně jako šamot žáruvzdorný, tak ten se přestal roku 1953 v Chlumčanech vyrábět a jeho produkce se přesunula do jiných závodů.¹⁵⁶ Nejnovějšími výrobky vycházejícími z chlumčanských závodů byly okry a zemité barvy. Jejich plavírna vznikla roku 1951. K výrobě okrů se používal zvětralý živec a naplaveniny. Okr nacházel uplatnění v mnoha výrobních odvětví. Tyto žluté a hnědé pigmenty se přidávaly do malířských barev, fasádních hmot, oleje, klišu, vápna, cementu, tiskařských barev a nacházely se i v linoleu a při výrobě gumy. Od roku 1960 produkce těchto přírodních barev mírně poklesla kvůli vzniku latexových barev.¹⁵⁷ V 60. letech kolem území kaolinových závodů proběhl geologický průzkum, který měl zjistit kolik ještě zbývá nevytěženého surového kaolinu. Zjistilo se, že tento

¹⁵⁴ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 121, kart. N 29, Plán hlavních úkolů ChKZ 1966-1989.

¹⁵⁵ NĚMEC, Václav. Poběžovice. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

¹⁵⁶ KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s. s. 179.

¹⁵⁷ PRUSÍK, Jaroslav. O našich okrech. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1. srpna 1952. roč. III. č. 9. nestránkováno.

materiál může vydržet ještě dalších 150 let, přičemž do toho geologové započítali i nárůst těžby.¹⁵⁸

Nejvíce byl a dodnes je chlumčanský podnik známý pro své keramické produkty. Jedná se o dlažbu a obkládačky jak pro bytové, tak i pro průmyslové stavby, pro vodní bazény a jiné nádrže. Tehdy byly dostupné dlaždice v široké škále rozměrů a ve dvanácti barvách. Byly jednak jednobarevné, jednak porfýrové a mramorové. Později byla široká škála rozměrů nahrazena dvěma základními formáty dlaždic 100 x 100 a 150 x 150 z důvodu zjednodušení výroby. Poté měli zákazníci na výběr už pouze ze sedmi barev, a to žluté, světle a tmavě zelené, modré, fialové, tmavě šedé a černé.¹⁵⁹ Chlumčanské kaolinové závody také na trh dodávaly mozaiku. Ta se vytvářela tak, že dlaždice menších rozměrů se nalepovaly v příslušných obrazcích, jaké si vyžádal zákazník, na papírové pláty.

V roce 1961 Chlumčanské keramické závody převzaly do své správy rekreační budovu na Železné Rudě „Vilu Marii“. Další možností rekreace pro zaměstnance bylo rekreační středisko na Hracholuskách, které bylo v 80. letech 20. století zmodernizováno.¹⁶⁰

6.5 Výroba v 70., 80. a 90. letech

Pokud jde ovšem o další výrobu v průběhu let, začala kvalita ustupovat kvantitě. Kvalita se tehdy měřila spíše objemovými ukazateli. Aby se toho vyrobilo co nejvíce, začala hodnota výrobků klesat a přibývalo množství špatně vyrobených produktů. Tempo výroby bylo neustále vypjaté, jelikož obkladových materiálů byl na trhu nedostatek. Aby se předešlo nedostatku kvality, zavedlo se mezi zaměstnanci soutěžení. Soutěžilo se o to, kdo zvládne vyrábět zároveň co nejlépe, nejrychleji a nejvíce.¹⁶¹ Další vnitropodnikovou socialistickou soutěží byla kupříkladu osvědčená sovětská metoda A. D. Basova s názvem „Pracovat produktivně bez úrazů a havárií“ a soutěžilo se také o nejlepšího pracovníka závodu, což dokládají časopisy Chlumčanský keramik, jelikož téměř každý výtisk obsahoval článek, kde se vyhodnocovali

---

¹⁵⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 121, kart. N 29, Plán hlavních úkolů ChKZ 1966-1989.

¹⁵⁹ Představuje se závod dlaždice I. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 2. února 1982. nestránkováno.

¹⁶⁰ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 99, kart. N 25, Rekreační objekty "Vila Marie" v Železné Rudě, vodní nádrž Hracholusky (mj. dohody o pracovních činnostech správce, rekreační řád, korespondence) 1962-1985.

¹⁶¹ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 56.

nejlepší zaměstnanci měsíce.¹⁶² Ve třídně dokonce kolektiv zaměstnankyň slíbil, že na počest 16. sjezdu KSČ odpracují jednu směnu zdarma.¹⁶³

V roce 1975 se prioritou chlumčanského podniku stalo zkonstruování vlastní bezpodložkové rolnové pece s pohybem zboží po rolnách. Stalo se tak proto, že zajišťování devizových prostředků pro nákup náhradních dílů strojírenských technologií bylo složité. Podniky musely přistupovat k alternativním řešením. V roce 1975 tedy v Chlumčanech došlo k vybudování prvních konvejerových pecí sovětské konstrukce vytápěných plynem.¹⁶⁴ O tři roky bylo založeno oddělení nazvané Žárovýroba. To vzniklo spojením kaolinových a šamotových závodů. Toto oddělení vyrábělo žáruvzdorné šamotové výrobky. Nejvíce produkovaným artiklem byla šamotová pouzdra, která se používala k vypalování keramiky.¹⁶⁵

Jelikož od sedmdesátých let ceny surovin výrazně stoupaly, začalo to představovat pro chlumčanské závody nepříznivé podmínky. Československá republika totiž nebyla příliš bohatá na suroviny, a tak se k nám musely dovážet. Podnik se proto hodně zaměřoval na vývoz hotových výrobků, aby mohl zaplatit dovoz potřebných surovin. Jen do Svazu sovětských socialistických republik bylo v roce 1981 dovezeno 186 tisíc metrů čtverečních dlaždic.¹⁶⁶ Chlumčanské keramické závody vyvážely své výrobky do více jak 50 zemí světa. Podíl exportu velmi rychle stoupal.¹⁶⁷ Roku 1982 byly v podniku do výroby zavedeny nové linky na výrobu velkorozměrových dlaždic.

Na počátku 90. let došlo k převodu státního podniku Chlumčanské keramické závody, n. p. do soukromého vlastnictví. Kaolinka se postupně změnila nejprve na koncernový podnik, pak na státní podnik, a nakonec na soukromou akciovou společnost. Ta byla ustanovena 1. května 1992 a závod nesl název Chlumčanské keramické závody, a. s.¹⁶⁸ O rok později proběhla kuponová privatizace podniku. Hlavními akcionáři se staly privatizační fondy

---

¹⁶² *Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., [1950]-1990.

¹⁶³ Představuje se závod dlaždice I. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 2. února 1982. nestránkováno.

¹⁶⁴ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 68.

¹⁶⁵ PRUSÍK, Jaroslav. O našich okrech. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1. srpna 1952. roč. III. č. 9. nestránkováno.

¹⁶⁶ Úkoly exportu. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 3. nestránkováno.

¹⁶⁷ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.173.

¹⁶⁸ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 62.

založené českými peněžními ústavy. Chlumčanské keramické závody, a. s. byly již touto dobou největším výrobcem v České republice a předním výrobcem v rámci Evropy.¹⁶⁹

Následující desetiletí 1990-2000 bylo charakteristické rozhodnutím vedení kaolinových závodů zaměřit společnost na výrobu vysoce slinutých dlaždic, pro které se otevřely trhy jak v naší republice, tak ve střední Evropě. Dalším úspěchem pro společnost byl velký rozvoj nabídky dlaždic. Dlaždice značky BohemiaGres se staly oblíbené pro obytné, společenské, obchodní a průmyslové prostory a provozy.¹⁷⁰

Vedení podniku velice ovlivnil rok 1998, kdy většinu akcií skoupila rakouská firma Lasselsberger Holding International, GmbH a stala se tak rozhodujícím akcionářem.¹⁷¹ Z rozhovoru s tehdejšími řediteli závodů Janem Pěničkou v Plzeňském deníku z roku 1999 je patrné, že chlumčanský podnik byl považován za největšího domácího výrobce keramických dlaždic. Blízká budoucnost pod firmou Lasselsberger se mu jevila pozitivně. Což následně doložil tím, že stavěli již v pořadí sedmou výrobní linku na dlaždice s roční kapacitou 2 milióny metrů čtverečních a nový akcionář tuto investici podpořil.¹⁷²

7 Chlumčanské keramické závody v současnosti

Chlumčanské keramické závody n. p. již v současnosti pod tímto názvem nenajdeme. Jako takové zanikly roku 1998. Nyní vše patří pod rakouskou společnost Lasselsberger, s. r. o. Celá společnost se skládá ze tří částí, keramika, těžba a úprava surovin a výroba všech možných suchých směsí. Veškeré výrobky jsou prodávány pod značkou RAKO. Výrobky pod jinou značkou již z Chlumčan neodcházejí. Nejedná se totiž o samostatný závod, proto vlastní značku ani prodejnu nemají. Do keramické části spadají tyto závody: Chlumčany, Borovany, Horní Bříza, Podbořany a Rakovník (Rako3). Společnost Lasselsberger v této době zaměstnává ve výrobě keramiky kolem pěti set zaměstnanců. V Chlumčanech je třeba odlišovat důl a keramiku, jako jiné samostatné závody. LB Minerals, s. r. o. patří důl a veškeré budovy na zpracování kaolinu. Jsou to jiné společnosti, které mají své výrobky a služby a prodávají je

---

¹⁶⁹ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s. 174.

¹⁷⁰ PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 62.

¹⁷¹ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 79.

¹⁷² OTAVA, Bořek. *Surovinová základna je nedotknutelná*. In: Hospodářské noviny [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://archiv.ihned.cz/c1-791511-surovinova-zakladna-je-nedotknutelna>>

odděleně. Spojuje je pouze blízkost provozů a to, že k výrobě keramiky Lasselsberger potřebuje kaolin firmy LB Minerals.¹⁷³

Výroba je maximálně automatizovaná. Lidé na linkách kontrolují výrobky a stroje, řeší jejich problémy a poruchy a doplňují pracovní náplně do strojů. Na počátku celého procesu výroby keramických dlaždic se nejprve přiveze potřebný materiál a složí se do venkovních boxů. Materiál se vozí pomocí kamionové dopravy, jelikož je to levnější a snazší než vlaková doprava. Část surovin se odebírá z blízkého lomu od firmy LB Minerals, ale většina se dováží. I přes vysokou kapacitu těžby lom nedokáže poskytnout veškeré potřebné suroviny pro výrobu dlaždic. Zbytek surovin se nakupuje u téže firmy, ale dováží se z lomu v Kaznějově nebo v Horní Bříže.¹⁷⁴

Suroviny se pak pomocí kontinálních, či diskontinálních rozemelou na jemno. Bubny mlýnů jsou částečně naplněny pazourkem nebo něčím podobným, aby se v nich kaolin lépe rozmělnil. Tekutý kal se pak nechá odstát v kádích. Poté se kal čerpá do rozprachových sušáren. Pokud vidíme z komplexu budov kaolinových závodů kouř, je to právě pára z těchto sušáren. Zde se totiž z kalu odpařuje voda a ze sušárny padá drobný granulát, tedy velice jemný prášek. Tento prášek se opět nechá odstát v sílech. Z nich poté granulát putuje na linky. Nejprve do lisu, kde se vylisuje do dlaždice, pak do sušárny, kde se dosuší na požadovanou vlhkost. Takto vylisovaný a vysušený výrobek se dále dostává na glazovací linku, kde se na dlaždice nanese glazura nebo se natiskne pomocí HD printu jakýkoliv obrázek. Poté dlaždice pokračuje do pece, kde se vypaluje při vysokých teplotách. Jde o teploty v řádech stupňů 1100-1200 °C. K výpalu se používá plyn. Z pece se již dostávají dlaždice v takové podobě, v jaké je mohou zákazníci spatřit v obchodech. Pokud se jedná o kalibrované dlaždice, u kterých se kalibruje rozměr na milimetry, putují na kalibrační linku, pak do třídící linky a následně do linky, kde se balí.¹⁷⁵

V Chlumčanech se nachází celkem sedm linek. Jejich označení je S1, S4, S5, S6, S7, S8 a S9. Linka S9 je nejnovější. Byla vytvořena pro velkoformátové dlaždice – 60x60, 80x80 a 120x60 cm. Dále jsou k tomuto provozu přidružena další oddělení typu: přípravná forem, kde se připravují a opravují formy do lisů, řezání dlaždic, přípravná glazur, údržba a další. Celý závod je v provozu 24 hodin denně 7 dní v týdnu. Jedinou dobou, kdy se provoz zastaví, jsou

---

¹⁷³ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020.

¹⁷⁴ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020.

¹⁷⁵ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020.

povinné pravidelné týdenní, až čtrnáctidenní odstávky v létě a v zimě. Avšak ani při odstávce se pece nesmí jen tak zastavit, proto jsou pouze sníženy na udržovací teplotu a stále je u nich obsluha. Vyrábí se zde pouze dlaždice a v malé míře doplňky, jakými jsou například schodovky. Obkladový materiál se již v chlumčanských keramických závodech neprodukuje a na trh jej nyní dodává Rakovník.¹⁷⁶

Za zmínku stojí, že chlumčanská kaolinka se stala v roce 2017 předmětem fotografování plzeňského fotografa Milana Váchala. Svou sérii černobílých velkoformátových fotografií vystavoval v kavárně v DEPO2015. Milan Váchal zachytil jak interiéry, tak exteriéry kaolinky a fotil speciálním objektivem na architekturu, u něhož se dá korigovat perspektiva.¹⁷⁷

7.1 Lasselsberger Group

Rakouská firma Lasselsberger roku 1998 odkoupila majoritní podíl chlumčanských akcií a stala se tak rozhodujícím akcionářem. Tato společnost mimo jiné taktéž získala velký podíl akcií v rakovnických závodech a v hornobřížských závodech. Samotná společnost vznikla v Rakousku roku 1957 jako písková a šterková společnost Antona Lasselsbergera.¹⁷⁸ Lasselsberger s. r. o. se dnes řadí mezi největší a nejvýznamnější výrobce keramických obkladů a dlažeb v České republice a v rámci Evropy, jejíž výrobky nesou výhradně značku RAKO. Společnost u nás vyrábí své výrobky v pěti výrobních závodech, kterými jsou Chlumčany, Lubná u Rakovníka, Podbořany, Horní Bříza a Borovany. Dohromady je v nich zaměstnáno kolem 1600 pracovníků.¹⁷⁹

V roce 2007 došlo k rozdělení společnosti Lasselsberger a. s. na nové menší, samostatně působící subjekty. Vedle sebe tedy paralelně působí podnik Lasselsberger s. r. o., který se specializuje na keramické obkladové materiály, podnik LB Minerals, s.r.o., jež působí v oblasti těžby a úpravy surovin, jakými jsou jíly, kaolin, vápence a živce a podnik LB Cemix, s. r. o. produkující suché maltové a omítkové směsi. Všechny tyto tři skupiny spadají pod společnost Lasselsberger Group.¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020.

¹⁷⁷ VEJVODOVÁ, Miroslava. *Kaolinka drsná i romantická / Milan Váchal*. In: Plzeňský deník. [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/kaolinka-na-fotografiich-drsna-i-romanticka-20170120.html>

¹⁷⁸ *Über uns*. In: Lasselsbergergroup Pöchlarn: Lasselsbergergroup, 2015. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL:<<https://www.lasselsberger.com/>>

¹⁷⁹ *Keramika žije, proč studovat na keramických školách a kam potom do zaměstnání*. In: Lasselsberger s. r. o. [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<http://www.keramikazije.cz/cz/lasselsberger>>

¹⁸⁰ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 80.

7.2 LB Minerals

LB Minerals je firma, která se stará o těžbu, úpravu a zpracování hornin v rámci skupiny Lasselsberger. Těmi jsou především jíly, kaoliny, živce, kamenivo a písek. Když se v roce 2007 Lasselsberger rozdělil na menší subjekty, tak LB Minerals působil nejprve jako akciová společnost a později, v roce 2009, se přetransformoval na podnik s ručením omezeným. Tato společnost vlastní v České republice 41 těžebních prostorů včetně chlumčanského lomu.¹⁸¹

Nejvíce se zabývá produkcí kaolinu. Na trh je schopná dodávat jak keramické kaoliny používané na výrobu keramických produktů, tak směsné sanitární kaoliny, ale i papírenské kaoliny, plnicí kaoliny do gum, kaoliny pro skleněná vlákna a dodává také samotný surový kaolin. Významným a žádaným produktem z žáruvzdorných jílu jsou pálené střešní tašky. Další horninou, kterou se tato společnost zabývá, je živec. Ten je žádan na výrobu skla, keramických slinutých dlaždic a glazur.¹⁸²

7.3 RAKO

RAKO je značka, kterou zaštiťuje společnost Lasselsberger své výrobky. Akciovou společnost RAKO pod sebe Lasselsberger získal již po čtyřletém působení v České republice. Tato výrobní značka má u nás mnohaletou tradici a výrobky nesoucí její jméno stály u zrodu mnoha významných českých památek.¹⁸³ Její počátky sahají až do roku 1883, kdy fungovala jako akciová společnost a byla známá pod názvem Rakovnické keramické závody. Společnost vznikla úplnou náhodou. Na Rakovnicku se původně těžilo černé uhlí, jenže mohutné záplavy roku 1882 šachty poškodily. Zbyly jen budovy a na svou dobu moderní technické vybavení. Ze surovin zůstaly k dispozici pouze haldy lupků a jílu. Tak se uhelná společnost Moravia rozhodla využít tyto prostředky k výrobě keramiky.¹⁸⁴ Podnik se začal výrazně rozvíjet a díky svému majiteli, jímž byl Emil Sommerschuh, se dostal do povědomí významných českých architektů a výtvarníků.¹⁸⁵ Spolupráce s těmito umělci přinesla kvalitu výrobků a vedla k jejich vysoké estetické úrovni. RAKO vyrábělo dlaždice, kachle, mozaikové obklady, keramické

---

¹⁸¹ *Historie společnosti LB Minerals*. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/o-spolecnosti/historie>>

¹⁸² *Představení společnosti LB Minerals*. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/o-spolecnosti>>

¹⁸³ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 79.

¹⁸⁴ *RAKO slaví 135 let*. In: Můj dům [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.mujdum.cz/rubriky/stavba/rako-slavi-135-let_4189.html>

¹⁸⁵ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 17.

obrazy, zahradní a hřbitovní keramiku a fasádové obkládačky.¹⁸⁶ Díky tomu se produkty této společnosti staly součástí známých budov, jakými jsou vila Tugendhat a vila Stiassni v Brně, Obecní dům v Praze, hotel Imperial, Vršovická spořitelna, východočeské muzeum v Hradci Králové, Brummelův dům v Plzni a další. Mezi zahraniční stavby, na kterých se RAKO podílelo, patří lázně Amalienbad ve Vídni a tunel Holland v New Yorku.¹⁸⁷

Poté, co byla společnost RAKO v roce 2002 přičleněna pod podnik Lasselsberger, tak o dva roky později jako akciová společnost zanikla. Ovšem Lasselsberger dodnes zachovává a rozvíjí její tradici. RAKO je rozčleněno ještě do tří druhů značek podle toho, na jaké druhy staveb je keramický materiál určen a jakou zátěž by měl snést. Jsou to značky RAKO HOME, RAKO OBJECT a RAKO SYSTEM. Pro běžné spotřebitele je nejvíce žádaná značka RAKO HOME, která disponuje širokou nabídkou interiérového obkladového materiálu a dlaždic. Obsahuje taktéž dekorační a funkční doplňky a pružně reaguje na potřeby zákazníků. Nabízí materiál do kuchyně, koupelny, na podlahy, ale taktéž na schodiště v interiéru, balkony a terasy. RAKO OBJECT je naopak určená pro architekty a projektanty, kteří potřebují ucelený systém vzájemně se doplňujících sérií a je možno získat i materiál na vytvoření architektonického konceptu, který má neobvyklé řešení. Nabídku pak završuje RAKO SYSTEM, který na trh dodává potřebnou stavební chemii. Tou jsou materiály vhodné pro přípravu podkladu, hydroizolační šterky, lepicí a spárovací hmoty a také přípravky na čištění a údržbu obkladů. Výbornou vlastností značky RAKO je mimo jiné i schopnost dodávat plnohodnotné repliky při renovaci historických obkladů. Charakteristická je také častá inspirace minulostí při tvorbě současných produktů.¹⁸⁸

7.4 Pobočný závod Porobeton Chlumčany

Při keramických závodech také funguje závod zpracovávající křemičité písky, jež jsou odpadem při plavení kaolinu. Do 40. let písek sloužil k výrobě vápenopískových cihel, ale pak cihelna zanikla a tento materiál nebyl dostatečně efektivně využíván. Tak se během období 60. let, kdy se Chlumčanské keramické závody nejvíce rozvíjely, začalo přemýšlet i o výstavbě podniku, který by křemičité písky využil k produkci pórobetonových tvarovek. Výstavba tohoto

---

¹⁸⁶ *RAKO slaví 135 let.* In: Můj dům [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.mujdum.cz/rubriky/stavba/rako-slavi-135-let_4189.html>

¹⁸⁷ *Klenoty značky RAKO.* In: RAKO [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://www.rako.cz/cs/onas/predstaveni-spolecnosti/klenoty-znacky-rako>>

¹⁸⁸ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this.* [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 80.

pobočného závodu byla pak zahájena v průběhu 70. let. Provoz v tomto závodě byl zahájen 1. dubna 1975.¹⁸⁹

V současné době podnik funguje pod vedením společnosti Xella CZ, s. r. o., která zastupuje významnou a na trhu populární značku YTONG. Výrobky této značky představují bílé tvárnice, které se vyrábějí z vápna, písku, cementu a vody. Uvnitř tvárnice jsou utvořeny miliony vzduchových pórů, proto dostaly název porobeton. Význam jejich tvárnic spočívá v jejich kvalitní tepelné izolaci a charakteristická je jejich hladkost. Tvárnice lze tedy snadno slepovat tenkovrstvou zdicí maltou, aniž by pak na zdi byly výrazné spáry. Díky velké nabídce různých velikostí a tvarů tvárnic je z nich možné dnes postavit celý dům.¹⁹⁰

Pobočný závod Porobeton Chlumčany se nachází směrem na východ od kaolinových závodů. Jeho budovy stojí poblíž železniční trati ve směru Plzeň – Klatovy. Již z vlaku je možné spatřit velké logo YTONG ve žlutém poli.

---

¹⁸⁹ HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5. s.175.

¹⁹⁰ *O nás*. In: Ytong.cz [online]. Xella Group. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<https://www.ytong.cz/o-nas.php>>

8 Závěr

Po zmapování dějin a vývoje chlumčanských keramických závodů je nesporné, že podnik má mnohaletou tradici, kterou si, byť s určitými změnami, zachoval dodnes. Z malé plavírny kaolinu se stal v průběhu desetiletí významný podnik. Celá jeho historie se začala psát roku 1873 při hledání uhlí náhodným objevem kaolinu. V místech, kde se pravděpodobně prováděly první průzkumné vrty, se dnes nachází velký lom, který stále vydává suroviny pro výrobu keramiky. Tam, kde stála první plavírna kaolinu, která vystřídala mnoho vlastníků, se dnes nachází jen lesní porost, ale nedaleko tohoto místa, skoro na dohled, stojí závod, který téměř v nepřetržitém provozu od roku 1914 vyrábí keramické dlaždice.

K největším změnám došlo v rámci technického vybavení nutného k těžbě a zpracování kaolinu. Zatímco v prvopočátcích těžby a zpracování kaolinu se vše provádělo ručně a s pomocí koňských potahů, tak v 50. letech se změnila technika dobývání kaolinu, aby se tato práce stala bezpečnější a výroba se začala mechanizovat. V současnosti je výroba maximálně zautomatizovaná. Z namáhavé ruční práce přešel člověk k pouhému kontrolování bezchybného provozu strojů. Válečná léta se podniku nijak výrazně nedotkla. Keramické závody v Chlumčanech si v těchto letech byly schopny udržet svou výrobu i zaměstnance. Zatímco v minulosti keramické i kaolinové závody tvořily jeden podnik, v současnosti tomu tak není. Oficiální již není ani název Chlumčanské keramické závody n. p. Dnes se jedná o firmu Lasselsberger, s. r. o. Důl a kompetence pro těžbu kaolínu patří jiné firmě – LB Minerals, s. r. o. A zatímco z keramických závodů v Chlumčanech kdysi odcházely jak dlaždice, tak obkládací materiál, dnes jsou to pouze dlaždice. Kompetence pro výrobu obkládacího materiálu má momentálně podnik Keramika Horní Bříza. V obou případech se jedná o kvalitní výrobky, které produkuje pro zákazníky známá značka RAKO mající na tuzemském trhu taktéž dlouholetou tradici.

Summary

This bachelor thesis pursue about the history of ceramic plants in Chlumačany. These plants form a significant dominant in the area of Chlumčany. First I am describing kaolin as a mass, then the formation of the Chlumčany kaolin deposit and kaolin mining. As the ceramic and kaolin plants are connected with the village of Chlumčany, In this thesis I am describing the development of Chlumčany in history.

Subsequently, I focused on the beginnings of mining and processing of kaolin, which began in the year of 1873. In the following chapters I discuss the development of Chlumčany's ceramic plants. I describe the companies that owned plants, changes in the production and operation of the plants during the First World War, in the interwar period, then during the Second World War, then the post-war state of production until the present.

I extracted information from publications, internet resources and articles. I also had an interview with a maintenance technician, who provided me with the necessary information about current processes that are being held in company. I extracted other sources from the State regional archive in Pilsen which is located in the Monastery near Nepomuk. In this bachelor's thesis, I included as attachmets photographs from history and the present and a glossary of terms.

9 Použité prameny a literatura

9.1 Literatura

CÍLEK, Václav. *Kameny domova*. 1. vydání. Praha: Krásná paní, 2011. 167 stran. ISBN 80-86713-82-3.

ČEPEK, LADISLAV. *Geologie jižní části plzeňské pánve kamenouhelné*. Praha: Prometheus, 1926.

ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6.

HLUŠIČKOVÁ, Hana, ed. a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001-2004. 4 sv. ISBN 80-7277-042-X.

HOLÝ, Zdeněk. *Chlumčany a jejich obyvatelé*. Chlumčany: Obec Chlumčany, 1999. 392 s. ISBN 80-260-3155-5.

KACEROVSKÝ, Jan, ed. *Keramika v Chlumčanech: 1873-1965: Vyprávění o vývoji a dělnickém hnutí Chlumčanských keramických závodů, n. p. v Chlumčanech*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1969. 215, [1] s.

KRATSCHMEROVÁ, Monika; VORLOVÁ, Gabriela; BÖHM, Michal. *630 let Chlumčany*. Reklamní agentura 68, 2009.

PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6.

STARÝ, Jaromír, KAVINA, Pavel a kolektiv. *Surovinové zdroje České republiky: nerostné suroviny*. [online]. Ministerstvo životního prostředí, Česká geologická služba – Geofond, 2010. 490 stran. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<http://www.geology.cz/extranet/publikace/online/surovinove-zdroje/SUROVINOVE-ZDROJE-CESKE-REPUBLIKY-2010.pdf>>

9.2 Články v periodících

NĚMEC, Václav. Poběžovice. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

O našem podniku. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 6. nestránkováno.

POUBA, Zdeněk, ŠPINAR, Zdeněk Vlastimil. *Stratigrafické poměry okolí kaolinového ložiska u Chlumčan (jižní část plzeňské pánve)*. In *Věstník ÚÚG*. Praha: ÚÚG, 1954. strana 145–16.

PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie našeho závodu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., březen 1952. roč. III. č. 5. nestránkováno.

PRUSÍK, Jaroslav. Něco z historie obce Chlumčan. *Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 22. ledna 1954. roč. V., č. 1. nestránkováno.

PRUSÍK, Jaroslav. O geologickém složení chlumčanského katastru. *Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 20. listopadu 1952, roč. IV., č. 1. nestránkováno.

PRUSÍK, Jaroslav. O našich okrech. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1. srpna 1952. roč. III. č. 9. nestránkováno.

PRUSÍK, Jaroslav. O vzniku a upotřebení našeho kaolinu. *Chlumčanský keramik. závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní

odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., prosinec 1951. roč. III. nestránkováno.

Představuje se závod dlaždice I. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 2. února 1982. nestránkováno.

Představuje se závod žárovýroba. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 9. nestránkováno.

VIDEMAN, Jan. Mechanisace ve výrobě. *Chlumčanský keramik: závodní časopis zaměstnanců Keramických závodů v Chlumčanech a Staňkově*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 20. července 1953. roč. V., č. 8. nestránkováno.

Úkoly exportu. *Chlumčanský keramik*. Chlumčany: Závodní odborová skupina ROH Chlumčanských keramických závodů n.p., 1982. č. 3. nestránkováno.

9.3 Internetové zdroje

BURIÁNEK, Miroslav. *Fenomén kaolín*. In: Český rozhlas Vltava [online]. Praha: Český rozhlas Vltava, 6. 11. 2013 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z URL: <<https://vltava.rozhlas.cz/fenomen-kaolin-5048526>>

BOKR, Pavel. *Stratigrafie*. In: Geologický informační server. [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<http://www.gweb.cz/geologie/stratigrafie/>>

CÍLEK, Václav. *Kameny domova – Karbonská arkóza*. In: Český rozhlas. [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://www.rozhlas.cz/kameny-domova-karbonska-arkoza-7999475>>

Co je to šamot. In: HOBBYTEC [online]. [cit. 2020-06-21] Dostupné z URL: <<https://www.hobbytec.cz/co-je-to-samot/>>

Dokonalá separace kalů na kalolisech. In: Podještědské gymnázium Liberec [online]. [cit. 2020-06-21] Dostupné z URL: <<http://old.pglbc.cz/files/chv/cukr/hlavni.html>>

Dinas. In: CoJeCo [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <http://cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=20121>

Historie CHKZ. In: RAKO [online]. Praha: RAKO. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.rako.eu/o-nas/historie-spolecnosti/historie-chkz.html>>

Historie a současnost obce. In: Oficiální stránka obce Chlumčany [online]. Chlumčany: Galileo Corporation s. r. o., 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.obec-chlumcany.cz/obec/historie-a-soucasnost-obce/historie/>>

Historie společnosti LB Minerals. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/o-spolecnosti/historie>>

Historie ústavu. In: Přírodovědecká fakulta Univerzita Karlova [online]. [cit. 2020-06-22] Dostupné z URL: <<https://www.natur.cuni.cz/geologie/paleontologie/historie-a-osobnosti>>

JIRÁSEK, Jakub, SIVEK, Martin, LÁZNIČKA, Petr. *Evidovaná ložiska nerostů České republiky.* In: Ložiska ČR [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <http://geologie.vsb.cz/loziska/loziska/loziska_cr.html#KAOL%C3%8DN>

Kaolin. In: *Biooo. cz* [online]. Praha, Brno: Biooo.cz, 2017–2019 [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<https://encyklopedie.biooo.cz/vyhledat-slozeni/kaolin/?>>

Kaolin. In: Wikipedie – Otevřená encyklopedie [online]. 7. 12. 2019. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z URL: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Kaolin>>

Karbon a terciér u Chlumčan a Dobřan. zcu. [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.cbg.zcu.cz/OB/studium/geo/frvs/www_frvs/06_kar/Kar_ex06.htm>

Keramika žije, proč studovat na keramických školách a kam potom do zaměstnání. In: Lasselsberger s. r. o. [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<http://www.keramikazije.cz/cz/lasselsberger>>

Klenoty značky RAKO. In: RAKO [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://www.rako.cz/cs/o-nas/predstaveni-spolecnosti/klenoty-znacky-rako>>

Конвейерный. In: slovník.sk [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://slovník.aktuality.sk/preklad/rusko-slovensky/?q=%>>

KOULOVÁ, Gabriela. *Stromy z pravěku v našich zahradách – Araukárie.* In: Magazín zahrada [online]. [cit. 2020-22-06]. Dostupné z URL: <<https://www.magazinzahrada.cz/stromy-z-praveku-v-nasich-zahradach-aurakarie/>>

O nás. In: Ytong.cz [online]. Xella Group. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<https://www.ytong.cz/o-nas.php>>

OTAVA, Bořek. *Surovinová základna je nedotknutelná.* In: Hospodářské noviny [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://archiv.ihned.cz/c1-791511-surovinova-zakladna-je-nedotknutelna>>

PETRÁNEK, Jan. *Kaolin.* In: Česká geologická služba 2007 [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<http://www.geology.cz/aplikace/encyklopedie/term.pl?kaolin>>

Produkty společnosti LB Minerals/ Kaoliny/ Papírenské kaoliny. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-06-22] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/produkty/kaoliny/papirenske-kaoliny#c>>

Produkty společnosti LB Minerals/ Kaoliny/ Plnicí. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-06-22] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/produkty/kaoliny/plnici#c>>

Představení společnosti LB Minerals. In: LB Minerals [online]. Praha: LB Minerals, 2015. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <<https://www.lb-minerals.cz/cz/o-spolecnosti>>

RAKO slaví 135 let. In: Můj dům [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <https://www.mujdum.cz/rubriky/stavba/rako-slavi-135-let_4189.html>

Současnost. In: RAKO [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://www.rako.cz/cs/o-nas/predstaveni-spolecnosti/soucasnost-1>>

Řád práce. In: Československé řády a vyznamenání – Czech Medals and Orders Society [online]. Praha, 2020. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <http://www.vyznamenani.net/?page_id=31>

Stanoven kurz koruny a marky 22. 3. 1939 - 81 let. In: Fronta.cz [online]. [cit. 2020-23-06]. Dostupné z URL: <<https://www.fronta.cz/kalendar/stanoven-kurz-koruny-a-marky>>

Über uns. In: Lasselsbergergroup Pöchlarn: Lasselsbergergroup, 2015. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z URL: <<https://www.lasselsberger.com/>>

VEJVODOVÁ, Miroslava. *Kaolinka drsná i romantická / Milan Váchal*. In: Plzeňský deník. [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <https://plzensky.denik.cz/zpravy_region/kaolinka-na-fotografiich-drsna-i-romanticka-20170120.html>

VELEBIL, Dalibor. „*Jilové minerály*“. In: velebil.net [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<http://www.velebil.net/mineraly/jilove-mineraly>>

Ytong. In: Wikipedie – Otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2020-02-10]. Dostupné z URL: <<https://cs.wikipedia.org/wiki/Ytong>>

9.4 Archivní prameny

Archiv Kanceláře prezidenta republiky, *Řád práce: seznam nositelů podle matrik nositelů*, fond Kanceláře prezidenta republiky, Evidenční knihy k udělování státních vyznamenání, inv. č. 45-47, knihy č. 9-11.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10515.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 12, kart. 2, Zprávy o závodě, popis závodu a jeho vybavení, výrobní kapacita 1911-1926.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 14, kart. 2, Jednání s ŘSD Plzeň – 1899-1927.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 27, kart. 4, Územní spor se Západočeskými továrnami kaolinovými a šamotovými Horní Bříza 1921-1924.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 31, kart. 4, Pracovní řád 1913.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 33, kart. 4, Stav dělnictva a strojního zařízení kaolinky.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 66, kart. 10, Propagace, inzerce, děkovné dopisy, atestace, vzorkovny, katalog 1912-1923.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 69, kart. 10, Výroba – situační zprávy a přehledy 1913-1926.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Dobřanské kaolinové a šamotové závody, a. s., Praha, závod Chlumčany, 1893–1929*, zn. DKŠZ závod Chlumčany, sign. 70, kart. 10, Technologické záležitosti a plán přestavby flísky.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10516.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 9, kart. 3, Hraniční spory 1940–1949.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 21, kart. 4, Zabezpečení provozu továrny v dubnu a květnu 1945.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Západočeské továrny kaolinové, šamotové a slovenské závody magnezitové, a. s., Praha, závod Chlumčany, (1887) 1926–1945 (1949)*, zn. ZTK, sign. 42, kart. 8, Jednání o zlepšení postavení zaměstnanců, novinové články 1927-1942.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10916.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 99, kart. N 25, Rekreční objekty "Vila Marie" v Železné Rudě, vodní nádrž Hracholusky (mj. dohody o pracovní činnosti správce, rekreační řád, korespondence) 1962-1985.

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, sign. 121, kart. N 29, Plán hlavních úkolů ChKZ 1966-1989.

9.5 Orální pramen

Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020. Soukromý archiv autora.

10 Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Pohled na keramické závody: fotografie

Příloha č. 2: Kaolinový důl: fotografie

Příloha č. 3: Araukarit nalezený v Chlumčanech: fotografie

Příloha č. 4: Pohled na keramické závody v Chlumčanech 1926: fotografie

Příloha č. 5: Amatérské fotografie z výroby: digitalizované fotografie

Příloha č. 6: Katalog zboží

Příloha č. 7: Slovník pojmů

Příloha č. 1

Fotografie – keramické závody

Fotografie č. 1 Pohled na keramické závody od východu z obce Chlumčany.

Vlastní fotografie

Příloha č. 2

Fotografie – kaolinový důl

Fotografie č. 2 Kaolinový důl z jižní strany.

Vlastní fotografie

Příloha č. 3

Fotografie – araukarit nalezený v Chlumčanech

Fotografie č. 3 Araukarit v Zoologické a botanické zahradě města Plzně v expozici Svět v podzemí.

Vlastní fotografie

Příloha č. 4

Fotografie – pohled na keramické závody v Chlumčanech

Fotografie č. 4 Chlumčanské keramické závody v roce 1926.

Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Příloha č. 5

Digitalizované fotografie – amatérské fotografie z výroby

Fotografie č. 5 Horníci v dole nakládají kaolin do důlního vozičku, který následně putoval k plavírně kaolinu.

Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Fotografie č. 6 Pracovnice ve výrobě keramického závodu skládají dlaždice.

Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Fotografie č. 7 Pohled do závodu s výrobou šamotu.

Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Fotografie č. 8 Pohled na pracující ženy.

Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Fotografie č. 9 Pracovník s vozičkem naloženým šamotovými výrobky.
Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Příloha č. 6

Katalog zboží

Fotografie č. 10 Titulní stránka katalogu se zbožím, na níž je vyobrazen chlumčanský keramický závod tehdy známý pod názvem Dobřanské kaolinové a šamotové závody.

Převzato z: Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter u Nepomuka

Příloha č. 7

Slovník pojmů

Araukárie

Jde o jehličnan známý pod českým názvem jako blahočet. Byl rozšířen zejména v juře a křídě. Postupem času se změnou klimatu ustoupil do subtropických pásem. Pěstuje se i jako pokojová květina.¹⁹¹

Araukarit

Jedná se o zkamenělé sedimenty jehličnanů z permokarbonského období. Dřeviny byly mineralizovány po zasypání pískem a prostoupením křemennými roztoky. Araukarity se nacházely a stále se objevují během těžební činnosti v chlumčanském lomu.¹⁹²

Arkóza

Arkózy jsou pískovce až slepence, které v sobě kromě křemenných zrn rovněž obsahují živce uvolněné ze žul a některých vulkanitů. Část živců je na okrajích změněna na jílové minerály, nejčastěji kaolinit, takže arkózy bývají bělavé, šedavé či krémové. Ve zpracovaném stavu jde o kvalitní stavební prvek, který se používal již od doby gotické, a nejhojněji se užívaly v baroku při stavbách zámků. Jde totiž o odolný a trvanlivý materiál. Nedrobí se jako pískovec, ale zůstává v pevném tmelu.¹⁹³

Dinas

Jedná se o žáruvzdorný keramický materiál nejčastěji používaný pro stavbu koksárenských pecí. Vyrábí se z oxidu křemičitého pálením křemenců a přísad. Je odolný vůči kyselým taveninám.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ KOULOVÁ, Gabriela. *Stromy z pravěku v našich zahradách – Araukárie*. In: Magazín zahrada [online]. [cit. 2020-22-06]. Dostupné z URL: <<https://www.magazinzahrada.cz/stromy-z-praveku-v-nasich-zahradach-aurakarie/>>

¹⁹² PROCHÁZKOVÁ, Jana. *Dobřansko a Chlumčansko na přelomu III. tisíciletí*. [Plzeň]: Jana Procházková, 2001. 68 s. ISBN 80-238-8920-6. s. 54.

¹⁹³ CÍLEK, Václav. *Kameny domova – Karbonská arkóza*. In: Český rozhlas. [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://www.rozhlas.cz/kameny-domova-karbonska-arkoza-7999475>>

¹⁹⁴ *Dinas*. In: CoJeCo [online]. [cit. 2020-02-10] Dostupné z URL: <http://cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=20121>

Diskontimlým

Slouží stejně jako kontimlým k rozmělnování kaolinu, ale na rozdíl od něj proces probíhá tak, že se diskontimlým naplní surovinou, chvíli se otáčí, a pak se vypustí.¹⁹⁵

Kalolis

Je zařízení sestavené z většího počtu rámců, na kterých jsou napnuty filtrační plachetky a rýhované desky. Celá soustava je pevně stlačena hydraulickým zařízením. Plachetkami je pak pod velkým tlakem hnán zahuštěný kal, který se na nich zachycuje. Zbytek suspenze odtéká rýhami do odtokových kanálů. Když je v plachetkách zachyceno takové množství kalu, že filtrace nemůže probíhat, celé lisování skončí a jednotlivé rámy se postupně vyprázdňují. Kal padá do vany pod kaloliselem a dále se zpracovává.¹⁹⁶

Kaolinit

Kaolinit je jílovým materiálem. Kaolinit je bílý, žlutý, hnědavý, červenavý, modrý. Je zemitý, pokud je zvlhlý, pak je plastický. Vzniká větráním a chemickou přeměnou živců. Tvoří horninu kaolin.¹⁹⁷

Kaselská hněď

Jde o jemně mletý speciální druh hnědé uhlí, zvaného kapucín. Jeho hlavními složkami jsou mimo uhlí huminové kyseliny a křemičitany hlinité. Má červenohnědou barvu a používá se při výrobě bakelitu a jako pigment v nátěrech a v papírenském průmyslu.¹⁹⁸

Kontimlým

Slouží k rozmělnění kaolinu na jemný granulát. Jde o 24 hodin kontinuálně se točící velký buben.¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020. Soukromý archiv autora.

¹⁹⁶ *Dokonalá separace kalů na kalolisech*. In: Podještědské gymnázium Liberec [online]. [cit. 2020-06-21] Dostupné z URL: <<http://old.pglbc.cz/files/chv/cukr/hlavni.html>>

¹⁹⁷ VELEBIL, Dalibor. „*Jílové minerály*“. In: [velebil.net](http://www.velebil.net) [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<http://www.velebil.net/mineraly/jilove-mineraly>>

¹⁹⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter u Nepomuka, *Chlumčanské keramické závody, n. p., Chlumčany, 1945–1992*, zn. ChKZ Chlumčany, evidenční list Národního archivního dědictví č. 10916, s. 8.

¹⁹⁹ Rozhovor s Františkem Soukupem, technikem údržby firmy Lasselsberger v Chlumčanech. Chlumčany, 20. 3. 2020. Soukromý archiv autora.

Konvejerová pec

Jedná se o pásovou pec. Název je odvozen z ruštiny-конвейерная [konvejernaja] = pásová²⁰⁰

Porfýrovaný vzor

Jedná se o druh vzorování dlaždic. Porfyrická textura obsahuje větší kusy krystalů. Jedná se tedy o obklad s amorfní pestrobarevnou kresebnou strukturou.²⁰¹

Stratigrafie

Je to geologická vědní disciplína, která studuje zejména sledy sedimentárních vrstev jejich vztahy a stáří-zajišťuje časoprostorové zhodnocení geologických objektů.²⁰²

Šamot

Jedná se o žáruvzdornou hmotu, která dokáže akumulovat teplo. Užívá se pro vyzdívky, krbů, kamen a pecí. Pro materiál je typická šedá až bílá barva. Vyrábí se z pálených jíílů, lupků nebo kaolinu.²⁰³

---

²⁰⁰ Конвейерный. In: slovník.sk [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<https://slovník.aktuality.sk/preklad/rusko-slovensky/?q=%>>

²⁰¹ ČIŽMÁŘ, Zeno. *RAKO 130 let: RAKO historie od založení 1883 do současnosti = History of RAKO from 1883 till now this*. [Plzeň]: Lasselsberger, 2013. 83 stran. ISBN 978-80-270-1361-6. s. 24

²⁰² БОКР, Павел. *Stratigrafie*. In: Geologický informační server. [online]. [cit. 2020-17-06]. Dostupné z URL: <<http://www.gweb.cz/geologie/stratigrafie/>>

²⁰³ *Co je to šamot*. In: HOBBYTEC [online]. [cit. 2020-06-21] Dostupné z URL: <<https://www.hobbytec.cz/co-je-to-samot/>>